

Van: [art.5.1-2e]
 Verzonden: 2023-06-29 09:04:42+00:00
 Aan: [art.5.1-2e]
 CC: [art.5.1-2e] [art.5.1-2e]
 Onderwerp: Adviesvraag damhert
 "

Goedemorgen [art.5.1-2e]

Hierbij een nieuw verzoek om advies.

Het betreft de damherten in de Hoeksche Waard. Je hebt al eens eerder geadviseerd over een eventueel hoger beroep aangaande deze damherten, maar er is toen voor gekozen om niet in hoger beroep te gaan maar helemaal opnieuw te beginnen. Het concept-resultaat daarvan is bijgevoegd, evenals een rapport dat mede de basis vormt voor dit besluit.

Graag jouw advies over de juridische houdbaarheid van het besluit. Lukt dat op korte termijn?

Groet,

[art.5.1-2e]

[art.5.1-2e]

Juridisch adviseur

Afdeling Water en Groen

T 070 - [art.5.1-2e]

M 06 - [art.5.1-2e]

E [art.5.1-2e] pzh.nl <mailto:[art.5.1-2e] pzh.nl>

www.zuid-holland.nl/contact <https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=http%3A%2F%2Fwww.zuid-holland.nl%2Fcontact&data=05%7C01%7C[art.5.1-2e]
 %40pzh.nl
 %7C9e48b2f3615a4f51c03308db786f1cb5%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C
 C638236193246723580%7CUnknown
 %7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoiMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6IjEhYWwiLCJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C&sdata=hNKMovSsKoD9f2U71ngBSGSfq7FSWxistQxGnOHTU
 %3D&reserved=0>

Werkdagen: ma, di, wo, do, vr

Elke dag beter. Zuid-Holland.

-Wanneer u de provincie Zuid-Holland een e-mail stuurt, ontvangt u binnen 2 werkdagen een reactie en binnen twee weken een antwoord. Al uw informatie wordt vertrouwelijk behandeld. Persoons- of adresgegevens worden uitsluitend gebruikt waarvoor u ze heeft verstrekt. Uw e-mailbericht wordt op een goede en veilige manier gearchiveerd.

-Vragen kunt u stellen via het contactformulier
 <https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Fformulieren.zuid-holland.nl%2FDefault.aspx%3FscenarioID%3DscContact&data=05%7C01%7C[art.5.1-2e]40pzh.nl
 %7C9e48b2f3615a4f51c03308db786f1cb5%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C
 C638236193246723580%7CUnknown
 %7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoiMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6IjEhYWwiLCJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C&sdata=0fbg1PznnvZlwmlUiNHMBGiccyBaIAX0NMWPYEursiY

%3D&reserved=0> .

"

Bezoekadres
Zuid-Hollandplein 1
2596 AW Den Haag
Postadres
Postbus 14060
2501 GB Den Haag
T (070) 21 899 02
E vergunningen@odh.nl
I www.odh.nl

Zaaknummer : 00579856
Ons Kenmerk : ODH-2020-00146189
Datum :

Beschikking

Wet natuurbescherming - Beheer en schadebestrijding

Onderwerp

Opdracht ex artikel 3.18, eerste lid van de Wet natuurbescherming (Wnb) aan de Faunabeheereenheid Zuid-Holland (FBE) om ter voorkoming van schade of overlast en in het belang van de openbare veiligheid de populatie damherten binnen het werkgebied van de wildbeheereenheid Hoeksche Waard geheel weg te nemen binnen een maximale tijdsduur van 5 jaar. Ter uitvoering van de opdracht wordt gebruik gemaakt van geweren, geluiddempers, kunstmatige lichtbronnen, nachtzichtapparatuur, steekwapens, snijwapens en honden, niet zijnde lange honden. Er mag gedurende het hele etmaal van de middelen en methoden gebruik worden gemaakt. De uitvoering vindt plaats op alle gronden binnen het werkgebied van de WBE Hoeksche Waard, maar uitsluitend buiten de bebouwde kom, en met uitzondering van particuliere erven en tuinen en met uitzondering van Tiengemeten en het Eiland van Dordrecht.

Ontwerpbesluit

Wij besluiten:

- I. een opdracht ex artikel 3.18, eerste lid, van de Wet natuurbescherming te geven aan de Faunabeheereenheid Zuid-Holland om de omvang van de populatie van het damhert (*Dama dama*) binnen de grenzen van het werkgebied van de Wildbeheereenheid Hoeksche Waard (met uitzondering van particuliere erven en tuinen en met uitzondering van Tiengemeten en het Eiland van Dordrecht) te beperken tot 0 (nul) exemplaren.
- II. dat ter uitvoering van de opdracht als bedoeld onder beslispoint I. de Faunabeheereenheid Zuid-Holland aangewezen wordt;
- III. dat de personen die namens de Faunabeheereenheid Zuid-Holland de opdracht uitvoeren, krachtens artikel 3.18, tweede lid, van de Wet natuurbescherming toegang hebben tot alle gronden als bedoeld onder punt I, voor zover nodig ter uitvoering van de opdracht.
- IV. ter uitvoering van de opdracht als bedoeld onder beslispoint I, aan te wijzen de middelen: geweren, honden, niet zijnde lange honden, steekwapens en snijwapens;
- V. ter uitvoering van de opdracht als bedoeld onder beslispoint I. ontheffing te verlenen van de verboden zoals genoemd in de krachtens artikel 3.26, derde lid, Wnb gestelde regels voor wat betreft:
 - het gebruik van een geweer, voorzien van een geluiddemper, een kunstmatige lichtbron, een vizier met beeldomzetter, een voorziening om de prooi te verlichten, een vizier met

- beeldomzetter, een elektronische beeldversterker of enig ander instrument om in de nacht te schieten (artikel 3.13, vierde lid van het Besluit natuurbescherming);
- het gebruik van een geweer tussen zonsondergang en zonsopkomst. Wij geven toestemming om het geweer gedurende het gehele etmaal te gebruiken (artikel 3.16 eerste lid, aanhef en onder a, van het Besluit natuurbescherming).

VI. de voorschriften 1 tot en met 9 te verbinden aan de opdracht;

VII. dat deze opdracht een geldigheidsduur heeft van 5 jaar, te rekenen vanaf de bekendmaking van dit besluit.

Ondertekening

Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland,
voor dezen,

ondertekening door ODH

Bijlagen:

1. Kaart met indicatieve aanduiding uitvoeringsgebied binnen de Wildbeheereenheid Hoeksche Waard.
2. E-mailbericht Staatsbosbeheer d.d. 26 februari 2023
3. Overzicht ingediende zienswijzen
4. P.B. Worm en C.F. Schoon, Beheeradvies damwild in de 'Hoeksche Waard' (Zuid-Holland) – Een beheeradvies op basis van beschikbare gegevens, 19 december 2022

Rechtsmiddelen

Voor de mogelijkheid rechtsmiddelen aan te wenden tegen deze ontwerp-beschikking wijzen wij op de desbetreffende tekst in het begeleidende schrijven.

VOORSCHRIFTEN

1. Het gebied waar de populatie damherten beperkt wordt betreft het hele werkgebied van de Wildbeheereenheid Hoeksche Waard met uitzondering van de bebouwde kommen, het eiland Tiengemeten en Eiland van Dordrecht, zie bijlage 1.
2. De Faunabeheereenheid Zuid-Holland geeft door middel van een uitvoeringsformulier aan de desbetreffende jachthouders binnen hun eigen jachtveld toestemming voor de uitvoering van de opdracht. Daarnaast kan de Faunabeheereenheid Zuid-Holland aan andere jachtaktehouders toestemming geven voor de uitvoering van de opdracht.
3. De Faunabeheereenheid Zuid-Holland stelt, ter uitvoering van de opdracht, een plan van aanpak op. Doel van het plan van aanpak is om de populatie damherten binnen een zo kort mogelijke periode geheel weg te nemen.
4. De uitvoerder van de opdracht dient te voldoen aan het plan van aanpak en aan de gestelde uitvoeringsregels, zoals vermeld op het uitvoeringsformulier van de Faunabeheereenheid Zuid-Holland.
5. De uitvoerder van de opdracht dient (een kopie van) de opdracht en (een kopie van) het uitvoeringsformulier, waarop de door de Faunabeheereenheid Zuid-Holland toegekende uitvoeringscode is vermeld, te kunnen tonen op schrift of digitaal.
6. Voorafgaand aan de actie door de uitvoerder wordt melding gemaakt bij de Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid, afdeling Toezicht en handhaving, team Groene Wetten. E-mailadres voor meldingen is meldingWnb@ozhz.nl, telefoonnummer is 078-7708081 (inspreken op antwoordapparaat). Hierbij moet de uitvoeringscode worden vermeld, evenals de locatie, de datum en het tijdvak waarbinnen de bestrijdingsactie zal plaatsvinden.
7. Honden mogen niet worden gebruikt om de damherten op te jagen.
8. Steekwapens en snijwapens mogen alleen gebruikt worden voor het uit het lijden verlossen van een reeds gewond of ziek damhert.
9. Voor het gebruik van geluiddempers is ook een ontheffing nodig op grond van de Wet wapens en munitie.

AANWIJZINGEN VOOR GEBRUIK

- Voor alle soorten - beschermd én onbeschermd - geldt de zorgplicht ex artikel 1.11 van de Wet natuurbescherming. Op grond hiervan dient zoveel als redelijkerwijs mogelijk is schade aan deze soorten te worden voorkomen.

OVERWEGINGEN

Aanleiding

In of rond het jaar 2000 zijn er ca. drie damherten ontsnapt uit een hertenkamp aan de Schuringse Havenkade Oostzijde te Numansdorp. Deze drie damherten konden helaas niet meer gevangen worden. De herten zijn verwilderd en hebben zich voortgeplant.

Het ontsnappen of uitzetten van dieren zoals damherten in het wild is te allen tijde ongewenst. Een nieuwe vestiging van damherten zorgt voor problemen en heeft een aanzienlijke invloed op allerlei zaken. Damherten verdringen andere soorten zoals reeën, ze veroorzaken schade aan allerlei gewassen en vormen een risico voor de veiligheid van het wegverkeer. Het is dan ook niet voor niets dat de Wet natuurbescherming in artikel 3.34 een algeheel verbod kent op het uitzetten van dieren. Ook in het provinciale beleid is vastgelegd dat het vestigen van nieuwe populaties al dan niet verwilderde damherten onwenselijk is, buiten de populatie in het duingebied nabij Noordwijk. Deze wijziging van het Omgevingsprogramma is als onderdeel van een grotere herziening van het Omgevingsbeleid opgenomen in de Module Soortenbeleid waarover op 8 maart 2023 is besloten door Provinciale Staten.¹

Het gebied waar de damherten zich nu bevinden binnen de Hoeksche Waard is indicatief weergegeven op de kaart in bijlage 1. Het gebied is ingericht voor agrarisch gebruik en kenmerkt zich door allerlei vormen van akkerbouw. Daardoor kent het gebied een zeer uitgebreid voedselaanbod voor damherten, hoewel het daar natuurlijk niet voor bedoeld is. Het landschap is relatief open met hier en daar een kleine houtopstand. De wegen die het gebied doorkruisen en omringen zijn smal en kennen een maximumsnelheid van 60 km per uur. Een deel van de wegen ligt op een smalle dijk, parallel aan het water van het Hollands Diep dat de grens vormt van het gebied aan de zuidzijde. Tussen het Hollands Diep en de landbouwgronden bevindt zich een smalle strook natuurgebied van enkele honderden meters breed. Deze strook is bekend onder de naam 'Oeverlanden Hollands Diep' en is in beheer bij Staatsbosbeheer. Het gebied waar de damherten nu leven is een heel ander type gebied dan andere gebieden waar damherten in het wild leven. In tegenstelling tot het desbetreffende deel van de Hoeksche Waard gaat het bij die andere gebieden om natuurterreinen.

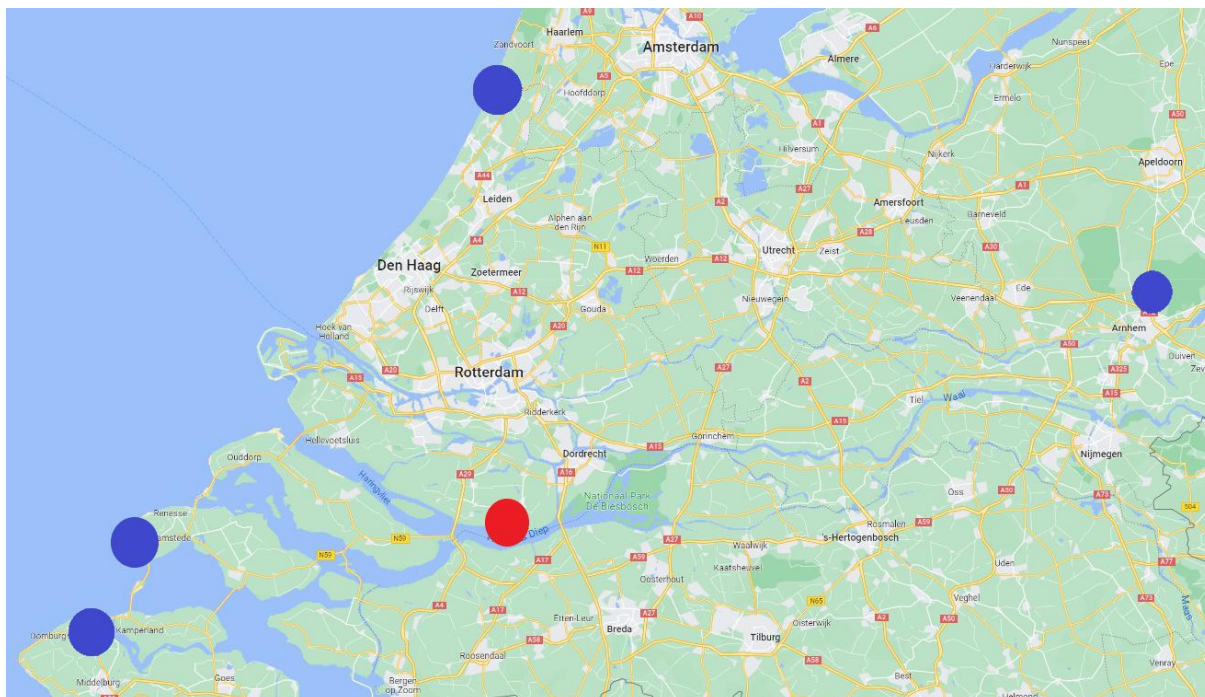
De Hoeksche Waard bevindt zich ook op grote afstand van andere gebieden waar damherten in het wild leven. De dichtstbijzijnde grote leefgebieden, waar de damherten ook beheerd worden, zijn de Amsterdamse Waterleidingduinen (AWD) bij Noordwijk, de Manteling van Walcheren of de Veluwezoom. Deze gebieden bevinden zich op grote afstand van de Hoeksche Waard:

- De Amsterdamse Waterleidingduinen (AWD) bevinden zich op een afstand hemelsbreed van ca. 60 kilometer, met daarin zeer veel barrières zoals diverse kruisende snelwegen en N-wegen, de Oude Maas en de Nieuwe Maas en de stad Rotterdam;
- De Kop van Schouwen en de Manteling van Walcheren (beide provincie Zeeland) bevinden zich op een hemelsbrede afstand van ca. 50-60 kilometer, waarbinnen diverse grote wateren zoals de Grevelingen, Krammer, Volkerak, Haringvliet of Hollands Diep grote barrières vormen;
- De Veluwezoom tenslotte is hemelsbreed zo'n 100 kilometer verwijderd en ook op die route bevinden zich zeer veel barrières die met name bestaan uit infrastructuur.

Zie ook figuur 1 voor een indicatie van de ligging van de genoemde gebieden op kaart.

¹ De vastgestelde beleidsstukken zijn hier in te zien:

https://pzh.notubiz.nl/modules/19/statenvoorstellen_en_besluiten/822977

Figuur 1 Indicatieve ligging leefgebieden damherten (blauw) ten opzichte van de Hoeksche Waard (rood)

De ontsnapte damherten hebben zich in de Hoeksche Waard weten te handhaven en hebben zich voortgeplant. Uiteindelijk is het aantal verwilderde damherten toegenomen tot ca. 40 exemplaren in het voorjaar van 2023. Deze groep damherten zorgt voor de nodige problemen. Als deze populatie niet wordt weggenomen of wordt beheerd zal de populatie sterk verder gaan groeien. Dat zal gepaard gaan met een toename van die problemen. Een populatie damherten is in dit gebied ongewenst om drie redenen, te weten:

1. De openbare veiligheid wordt ernstig bedreigd, zeker wanneer het aantal damherten groeit. Gedurende de afgelopen jaren zijn reeds verschillende incidenten als gevolg van een aanrijding met een damhert gemeld in de Hoeksche Waard. Als een auto, motor of ander voertuig een damhert aanrijdt kan dit ernstige gevolgen hebben. Naarmate de populatie zich verder uitbreidt zullen damherten vaker wegen oversteken en zal het risico op meer (ernstige) ongelukken toenemen.
2. De damherten bevinden zich midden in een landbouwgebied en foerageren dan ook op landbouwgewassen met reeds in de huidige situatie aanzienlijke economische schade tot gevolg. De groei van de damhertenpopulatie zal naar verwachting een toename van de landbouwschade tot gevolg hebben.
3. Ook brengt een grote populatie damherten een toename van andere vormen van schade en overlast met zich mee, waaronder schade aan natuurlijke vegetatie en overlast binnen de bebouwde kom.

Op 16 december 2020 is door ons reeds een opdracht ex artikel 3.18 Wnb verleend om de populatie damherten tot nul te beperken (kenmerk ODH-2020-00146189). Deze opdracht is op 20 december 2021 door de Rechtbank Den Haag vernietigd², waarbij ons tevens is opgedragen een nieuw besluit te nemen. Naar aanleiding van de overwegingen van de rechtbank en alle ons ter beschikking staande informatie is voorliggend besluit tot stand gekomen.

² ECLI:NL:RBDHA:2021:14010

Procedure

De uniforme openbare voorbereidingsprocedure van afdeling 3.4 van de Algemene wet bestuursrecht en artikel 5.1 Wet natuurbescherming zijn toegepast op deze beschikking.

Zienswijzen

De ontwerpbeschikking heeft ter inzage gelegen van XX 2023 tot en met XX 2023. Ook is de ontwerpbeschikking toegezonden aan:

- Stichting Animal Rights
- Stichting Fauna4Life
- Faunabeheereenheid Zuid-Holland
- Wildbeheereenheid Hoeksche Waard
- 'agrarisch bedrijf A' (eigenaar van de gronden waar de damherten grotendeels verblijven)
- 'agrarisch bedrijf B' (eigenaar van de gronden waar de damherten grotendeels verblijven)
- Dhr. R. de Boon
- College van burgemeester en wethouders van de gemeente Hoeksche Waard
- De gemeenteraad van de gemeente Hoeksche Waard
- Staatsbosbeheer

Naar aanleiding hiervan zijn binnen de termijn zienswijzen ingebracht. Op XX hebben wij zienswijzen ontvangen van XX. Bijlage XX bij dit besluit bevat een korte samenvatting van de ingediende zienswijzen en onze reactie hierop.

Wijziging ten opzichte van ontwerpbeschikking

Ten opzichte van de ontwerpbeschikking zijn XX wijzigingen aangebracht.

Bevoegd gezag

De handeling wordt verricht binnen de provincie Zuid-Holland. Gelet op de bepalingen in artikel 1.3 van de Wet natuurbescherming zijn wij bevoegd gezag voor het geven van de opdracht.

Toetsingskader en grondslag beschikking

Opdracht voor de beperking van de populatie damherten kan worden verleend op grond van artikel 3.18 van de Wnb. De belangen waarop een opdracht voor de damherten kan worden gebaseerd zijn vermeld in artikel 3.17 van de Wnb:

- a. het belang van de bescherming van de wilde flora en fauna en van de instandhouding van de natuurlijke habitats;
- b. de voorkoming van ernstige schade aan met name de gewassen, veehouderijen, bossen, visgronden en wateren en andere vormen van eigendom (artikel 3.17, eerste lid, onder b, 2° Wnb);
- c. de volksgezondheid en de openbare veiligheid of andere dwingende redenen van groot openbaar belang (artikel 3.17, eerste lid, onder b, 3° Wnb);
- d. de voorkoming van schade of overlast, met inbegrip van schade aan sportvelden, industrieterreinen of begraafplaatsen (artikel 3.17, eerste lid, onder c, 2° Wnb);
- e. de voorkoming of bestrijding van onnodig lijden van zieke of gebrekkige dieren (artikel 3.17, eerste lid, onder c, 3° Wnb), en
- f. het algemeen belang (artikel 3.17, eerste lid, onder c, 4° Wnb).

Voorts is van belang dat er geen andere bevredigende oplossing is dan het beperken van de populatie damherten, conform artikel 3.8, vijfde lid, onder a, van de Wnb en dat er geen afbreuk wordt gedaan aan het

streven de populaties van het damhert in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan, conform artikel 3.8, vijfde lid, onder c, van de Wnb.

Beoordeling

Om een goed onderbouwd besluit te kunnen nemen hebben wij ons laten adviseren door externe deskundigen op het gebied van grote hoefdieren en het beheer daarvan. Hun bevindingen zijn vastgelegd in bijgevoegd adviesrapport met de titel *Beheeradvies damwild in de 'Hoeksche Waard' (Zuid-Holland)*³, hierna aangeduid als 'het adviesrapport'.

Omvang en ontwikkeling van de populatie

De populatie verwilderde damherten in de Hoeksche Waard neemt sinds de start in het jaar 2000 gestaag toe. Zoals bij iedere beginnende populatie verloopt die toename eerst langzaam, maar vervolgens steeds sneller. Dat hebben we ook gezien bij de damherten in de Amsterdamse Waterleidingduinen⁴. Sinds 2014 is jaarlijks in het voorjaar een telling gedaan van het aantal damherten in de Hoeksche Waard⁵. De resultaten daarvan zijn weergegeven in onderstaande tabel, figuur 2. (zie ook pagina 10 van het adviesrapport).

Jaar	Hert/spitser	Hinde/smaldier	Kalf	Onbekend	Totaal
2014	1	3	4	0	8
2015	4	5	5	1	15
2016	3	7	5	0	15
2017	6	7	6	0	19
2018	3	13	5	0	21
2019	6	16	2	0	24
2020	19	10	10	0	39
2021	8	11	7	10	36
2022	0	8	0	8	16 ⁶
2023	6	12	14	10	42

Figuur 2 Getelde aantallen damherten Hoeksche Waard

Op 15 december 2022 in de avond is er een extra inventarisatie gedaan onder regie van de provincie Zuid-Holland. Hierbij zijn, met gebruikmaking van warmtebeeldkijkers, in totaal 37 damherten waargenomen. Dat betekent dat er op dat moment minimaal 37 damherten aanwezig zijn geweest. Deze telling wijkt af van de 'normale' telling die volgens vast protocol wordt uitgevoerd in het voorjaar en waarbij geen warmtebeeldkijkers worden gebruikt.

Op grond van de op 16 december 2020 verleende opdracht zijn in het vroege voorjaar van 2021 12 damherten gedood, voorafgaand aan de telling. Daarnaast zijn er tussen 2016 en 2022 vier aanrijdingen geregistreerd waarbij een damhert is gedood. Ook is ons mondeling gemeld dat er in de afgelopen jaren meerdere damherten zijn gestorven als gevolg van o.a. aanrijdingen op privéterreinen en verstrikt raken in hekwerken en omheiningen. Deze gevallen zijn niet geregistreerd. Ook kan niet uitgesloten worden dat er stroperij heeft plaatsgevonden. Door al deze onttrekkingen zal de groei van de populatie tijdelijk zijn afgeremd.

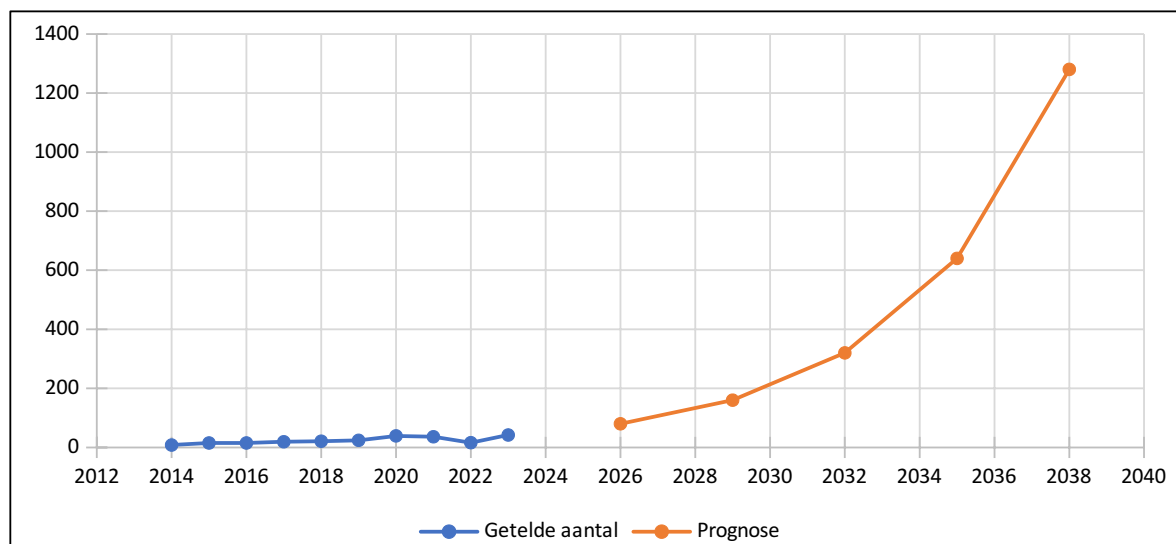
³ P.B. Worm en C.F. Schoon, Beheeradvies damwild in de 'Hoeksche Waard' (Zuid-Holland) – Een beheeradvies op basis van beschikbare gegevens, 19 december 2022 (verder: het adviesrapport).

⁴ Zie Faunabeheerplan damherten duingebieden Noord- en Zuid-Holland 2020-2026, pag. 20. Dit plan is in te zien via de website van de Faunabeheereenheid Zuid-Holland: www.fbezh.nl

⁵ Tellingen vinden plaats door de WBE en worden in het online registratiesysteem 'Dora' van de Faunabeheereenheid Zuid-Holland geregistreerd.

⁶ De telresultaten van 2022 zijn opmerkelijk laag, wat vermoedelijk te maken heeft met veel verstoring in het gebied ten tijde van de telling, waardoor de damherten minder goed zichtbaar waren.

De damhertenpopulatie is in de loop van de jaren gegroeid, maar bevindt zich nog in de aanloopfase waarin de groei beperkt is. Voor de toekomst geldt dat er, gelet op de beschikbare ruimte en het beschikbare voedsel, nog zeer veel potentie is om verder door te groeien. Hierbij zijn die beschikbare ruimte en het beschikbare voedsel de beperkende factoren. Wanneer er niet wordt ingegrepen verdubbelt de populatie iedere 3 tot 4 jaar, aldus het adviesrapport. In Figuur 3 is dit inzichtelijk gemaakt in een grafiek.

Figuur 3 getelde aantallen damherten + prognose

Op basis van het aanbod aan voedsel en ruimte in de Hoeksche Waard kan de populatie uitgroeien tot een omvang van minimaal 6.750 damherten⁷. Dergelijke aantallen en dichtheden zijn niet ondenkbaar. Een duidelijk praktijkvoorbeeld van het bereiken van dergelijke aantallen op een klein oppervlak kennen we uit het duingebied op de grens van Noord- en Zuid-Holland, waar minimaal 3.000 stuks damherten geteld zijn op 3.600 hectare laagproductieve duingrond. Uiteindelijk zijn er in het jaar 2016 in dat gebied zelfs 5.552 damherten geteld⁸.

Problematiek

Gelet op de groeipotentie van de populatie, gecombineerd met de voedselbehoefte en het gedrag van damherten, zijn er in de nabije toekomst steeds meer en steeds sterkere effecten te verwachten van de aanwezigheid van damherten. De volgende effecten zullen zonder twijfel op gaan treden. Deze worden hierna verder toegelicht.

- a. Toenemende schade aan agrarische gewassen;
- b. Toenemend risico op aanrijdingen;
- c. Toenemende kans op schade aan particuliere en publieke eigendommen;
- d. Toenemende kans op overlast.

A. Toenemende schade aan agrarische gewassen

Het gebied waar de damherten nu verblijven wordt in het adviesrapport aangeduid als het huidige benuttingsgebied van de damherten. Dit gebied is ca. 1.125 hectare groot en bestaat voor het overgrote deel uit landbouwgebied⁹. De gemeente Hoeksche Waard is een gemeente met zeer veel akkerbouw en tuinbouw. Volgens het CBS ging het in 2022 om 12.824 hectare akkerbouw en 1.140 hectare tuinbouw open

⁷ Adviesrapport, pag. 11

⁸ Faunabeheerplan damherten duingebieden Noord- en Zuid-Holland 2020-2026, pag. 20.

⁹ Adviesrapport, pag. 3

grond. Veel geteelde gewassen zijn o.a. granen, aardappelen, suikerbieten en groenten.¹⁰ Damherten zijn niet kieskeurig en foerageren op al deze gewassen.

Om een beeld te krijgen van de schade door damherten heeft de Wildbeheereenheid Hoeksche Waard in 2019 opdracht gegeven aan een onafhankelijk taxateur (de heer H. Vink, Zuid-Beijerland) om enkele schadegevallen veroorzaakt door damherten te taxeren. Het resultaat van de taxaties, die zijn uitgevoerd op 30 augustus 2019, staat in onderstaande tabel.

Adres	Type gewas	Schadeoppervlak	Schadebedrag
Numansdorp	Wintertarwe, suikerbieten	26 ha	€ 1.980,90
Strijen	Wintertarwe, suikerbieten	18,26 ha	€ 2.022,73
Numansdorp	Suikerbieten, wintergerst, wintertarwe, consumptie-aardappelen en boomsingel	219,50 ha	€ 17.549,35
Strijen	Wintertarwe	11 ha	€ 970,20
Klaaswaal	Wilgenstruiken	7 rijen van 50 struiken	€ 594,80
Numansdorp	Aardappelen, suikerbieten en wintertarwe	105,9 ha	€ 5.529,87
Strijensas	Wintertarwe	1,38 ha	€ 121,72

Figuur 4 Getaxeerde schades 2019

In 2021, 2022 en 2023 zijn er in overleg met de provincie en in opdracht van BIJ12 nog enkele schades getaxeerd in deze omgeving, op aangeven van de betrokken ondernemers. Er is geen tegemoetkoming in deze schades verleend. Bij deze taxaties zijn de standaard taxatieprotocollen van BIJ12 gevolgd¹¹. De resultaten van de taxaties staan in onderstaande tabel.

Adres	Type gewas	Schadeoppervlak	Getaxeerd schadebedrag
Numansdorp	Appels	3,87 ha	€ 16.703,74
Numansdorp	Wintertarwe	4,12 ha	€ 1.220,05
Numansdorp	Uien, zaai	29,16 ha	€ 6.561,00
Numansdorp	Aardappelen	17,77 ha	€ 3.494,52
Numansdorp	Populierenaanplant	8,82 ha	€ 2.175,00

Figuur 5 Getaxeerde schades 2021-2023

¹⁰ Bron: CBS StatLine geraadpleegd via opendata.cbs.nl op 12 juni 2023.

¹¹ Zie voor meer informatie: <https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/tegemoetkoming-aanvragen/taxaties/>

De schadecijfers over 2019, die wij hebben ontvangen via de WBE, zijn niet tot stand zijn gekomen conform de protocollen van BIJ12. Toch geven de cijfers uit 2019 wel een indicatie van de aanwezigheid van omvangrijke schade. Daarnaast geven de cijfers uit de jaren 2021-2023 ook duidelijk aan dat er sprake is van dreigende ernstige schade. Ook uit andere delen van de provincie kennen we uit het verleden omvangrijke door BIJ12 getaxeerde schades door damherten, waaronder een schade van ca. 70.000 euro op een bedrijf met bloembollenteelt¹². Gelet op de grote voedselbehoefte van damherten¹³ en het lokale grondgebruik zal de schade in de Hoeksche Waard verder toenemen met een (sterk) toenemende populatie. Wij wijzen erop dat de huidige schade van reeds duizenden euro's veroorzaakt is door een nog relatief kleine populatie van enkele tientallen damherten. Een uitdijende en wellicht uitzwervende populatie zal veel meer, en ook meer verspreid, schade aanrichten.

Conclusie: de huidige en groeiende populatie damherten zorgt voor een ernstige dreiging van belangrijke schade aan gewassen, nu en in de nabije toekomst.

B. Toenemend risico op aanrijdingen

Damherten bewegen zich door de omgeving en steken daarbij regelmatig wegen over. Bij het oversteken van wegen is het mogelijk dat er aanrijdingen met voertuigen plaatsvinden. Een aanrijding met een damhert, dat tot 100 kg kan wegen¹⁴, resulteert in materiële schade, dierenleed en kans op letselschade bij mensen. Ook kunnen ongelukken ontstaan doordat bestuurders plotseling afremmen, afgeleid worden of proberen de dieren te ontwijken.^{15 16}

Overstekende damherten vormen daarmee een risico voor de openbare veiligheid, specifiek de veiligheid van het wegverkeer. In de Hoeksche Waard zijn inmiddels ook enkele ongevallen gebeurd. In de periode 2016-2022 gaat het om in ieder geval 4 aanrijdingen met een motorvoertuig¹⁷. Complicerende factor voor deze omgeving is dat veel wegen die het gebied doorsnijden zijn gelegen op dijken. Damherten die onder aan de dijk en op het talud de dijk benaderen zijn voor de verkeersdeelnemer niet zichtbaar.

Zoals ook gebleken bij de damherten in het duingebied op de grens met Noord-Holland, betekent een grotere populatie damherten ook een grotere kans op aanrijdingen.¹⁸ Nu de populatie in de Hoeksche Waard groeit en de potentie heeft om nog veel groter te worden, zal daarmee ook de kans op aanrijdingen steeds groter worden. De kans op aanrijdingen wordt ook vergroot doordat de jonge mannelijke damherten uitzwerven om nieuwe gebieden te verkennen. Ten slotte heeft het damhert helaas ook de neiging om bij een naderende auto stil te gaan staan op de weg, in plaats van te vluchten.¹⁹

Conclusie: de huidige en groeiende populatie damherten zorgt voor een toenemende bedreiging van de openbare veiligheid, nu en in de nabije toekomst.

C. Toenemende kans op schade aan particuliere en publieke eigendommen

¹² Faunabeheerplan damherten duingebieden Noord- en Zuid-Holland 2020-2026, pag. 57

¹³ Een damhert heeft een voedselbehoefte van ca. 400 kg droge stof per jaar, zie pag. 11 van het adviesrapport.

¹⁴ Faunabeheerplan damherten duingebieden Noord- en Zuid-Holland 2020-2026, pag. 15. Ter vergelijking: het gewicht van een damhert is ca. drie keer zoveel als dat van een ree en vergelijkbaar met het gewicht van een volwassen schaap of een wild zwijn.

¹⁵ Faunabeheerplan damherten duingebieden Noord- en Zuid-Holland 2020-2026, pag. 54

¹⁶ Bij een snelheid van 60 km/uur heeft een aanrijding met een damhert van 75 kg een impact van 2.700 kg. Zie https://www.dassenwerkgroepbrabant.nl/pages/doodgereden_dassen_wildaanjdingen.html

¹⁷ Bron: Faunabeheereenheid Zuid-Holland, gegevens afkomstig uit registratiesysteem Dora.

¹⁸ Faunabeheerplan damherten duingebieden Noord- en Zuid-Holland 2020-2026, o.a. pag. 25

¹⁹ <https://www.hetedelhert.nl/alles-over-het-damhert>

D. Toenemende kans op overlast

Damherten beperken zich niet tot natuurgebieden en agrarische gronden. Ook begeven ze zich binnen particuliere erven en tuinen, parken, sportvelden en begraafplaatsen om te foerageren of te rusten. In bijvoorbeeld Zandvoort en Oostkapelle hebben ze de nodige ervaring opgedaan met beschadigingen en overlast door damherten die 's nachts de bebouwde kom bezoeken.²⁰ Tuinplanten, bloembollen, maar ook jonge boomaanplant kan ernstig worden beschadigd door damherten. En uiteraard zullen de vormen van overlast en schade toenemen bij een groeiende populatie damherten.

Conclusie: de huidige en groeiende populatie damherten zorgt waarschijnlijk voor een toenemende dreiging van schade en overlast, nu en in de nabije toekomst. Op dit moment speelt dit echter nog niet in de Hoeksche Waard.

Conclusie: ingrijpen is noodzakelijk.

Gelet op al het vorenstaande, waaruit blijkt dat de populatie damherten in de Hoeksche Waard tot een zeer grote omvang zal uitgroeien wanneer niet wordt ingegrepen en gelet op de risico's, schade en overlast die daarmee gepaard zullen gaan, is het niet verantwoord om de populatie damherten in de Hoeksche Waard onbeperkt te laten doorgroeien. Ingrijpen in de populatie is noodzakelijk:

- a. ter voorkoming van schade of overlast, (artikel 3.17, eerste lid, onder c, 2° Wnb), waaronder:
 - i. schade of overlast voor agrarische bedrijven vanwege de schade aan gewassen;
 - ii. schade of overlast voor het verkeer vanwege het risico op aanrijdingen;
- b. ter voorkoming van ernstige schade aan met name de gewassen en andere vormen van eigendom (artikel 3.17, eerste lid, onder b, 2° Wnb);
- c. in het belang van de openbare veiligheid (artikel 3.17, eerste lid, onder b, 3° Wnb)

Tevens draagt het reduceren van de populatie bij aan:

- d. het voorkomen van onnodig lijden van zieke of gebrekkige dieren (artikel 3.17, eerste lid, onder c, 3° Wnb), en
- e. het algemeen belang (artikel 3.17, eerste lid, onder c, 4° Wnb).

Mate van ingrijpen

Nu duidelijk is dat ingrijpen noodzakelijk is, is het van belang om te bepalen welke mate van ingrijpen passend is. Daarbij zijn twee varianten door ons overwogen en ook besproken in het adviesrapport van de deskundigen:

- a. ingrijpen waarbij de populatieomvang gestabiliseerd wordt op een vooraf vastgesteld aantal damherten, namelijk het huidige aantal van ca. 40 exemplaren;
- b. ingrijpen waarbij de populatieomvang tot 0 exemplaren wordt teruggebracht.

Beide varianten worden hieronder kort besproken, voor meer achtergrondinformatie verwijzen wij naar pagina 17 e.v. van het adviesrapport.

a. Stabiliseren op een vastgesteld aantal

Om de populatie te stabiliseren op een aantal van 40 stuks zal de jaarlijkse aanwas 0 moeten zijn en zullen er daarom jaarlijks ca. 14 herten uit de populatie moeten worden weggenomen²¹. Een consolidatie van deze

²⁰ Zie bijvoorbeeld: <https://www.hetedelhert.nl/van-onze-redactie/2445-damherten-in-de-tuin> en <https://www.hetedelhert.nl/van-onze-redactie/2445-damherten-in-de-tuin> en <https://www.pzc.nl/overig/als-je-in-de-manteling-woont-krijg-je-er-damherten-bij~a389b193/> en <https://www.volkskrant.nl/cs-b544668d>

²¹ Een keuze voor een stabilisatie op een hoger aantal damherten betekent uiteraard dat er jaarlijks meer dieren moeten worden weggenomen. Het jaarlijkse afschot moet uiteraard gelijk zijn aan de aanwas, waarbij geldt dat de aanwas ongeveer gelijk staat aan 70% van de vrouwelijke dieren. Beheren op een vastgesteld aantal betekent ook dat

populatie op 40 dieren leidt echter tot een populatie die op langere termijn niet levensvatbaar is. Er treden effecten van inteelt op en de damherten zullen minder gezond en minder vruchtbaar worden. Dit betekent een aantasting van het dierenwelzijn. Dit effect zou ondervangen kunnen worden door of per generatie²² 1 of 2 onverwante mannelijke dieren in de populatie te brengen of duurzame verbindingen met andere populaties tot stand te brengen. Beide opties zijn wat ons betreft niet wenselijk en niet realistisch vanwege de volgende redenen.

Het uitzetten van een onverwant mannelijk dier is verboden op grond van de Wnb. Om het uitzetten toch mogelijk te maken zal er een langlopende ontheffing moeten worden verleend om steeds een damhert te mogen uitzetten. Dat is in strijd met ons provinciale beleid. Artikel 5.1 van de Beleidsregel uitvoering Wet natuurbescherming Zuid-Holland geeft immers aan dat wij voor wat betreft het uitzetten van dieren alleen ontheffing verlenen ten behoeve van repopulatie of herintroductie. Expliciet is in dit artikel opgenomen dat geen ontheffing wordt verleend voor het uitzetten van dieren ten behoeve van de jacht. Het periodiek uitzetten van damherten in dit gebied valt niet binnen repopulatie of herintroductie en het zou bovendien betekenen dat er ook langer op de populatie 'gejaagd' kan (moet) worden. Het uitzetten van damherten strookt ook niet met de wettelijke doelstellingen zoals geformuleerd in artikel 1.10 van de Wnb, aangezien het uitzetten van damherten, zeker in dit gebied, geen meerwaarde zou hebben voor de natuur. Zoals ook Staatsbosbeheer heeft aangegeven, kan er momenteel geen gebied in Nederland aangewezen worden waar hoge aantallen damherten een positieve invloed hebben op de natuurdoelen.²³

Bovendien zou bij het (hypothetisch) verlenen van een ontheffing voor uitzetten van damherten zich de vraag voordoen wie verantwoordelijk zou moeten zijn voor het uitzetten en daarmee gezond houden van de populatie. In een beheerd natuurgebied zou dat de terreinbeherende organisatie zijn, maar in dit geval is er geen sprake van een dergelijke terreinbeherende organisatie. De eigenaren en gebruikers van de gronden waar de damherten zich grotendeels ophouden zijn agrarische ondernemers die geenszins de wens hebben om regelmatig damherten op hun gronden uit te zetten. De beheerder van het aangrenzende gebied, Staatsbosbeheer, heeft ook al aangegeven niet positief te staan tegenover de aanwezigheid van de damherten en deze -zeker in hoge aantallen- niet te beschouwen als een aanwinst voor de natuur. Bovendien zou een dergelijke maatregel (uitzetten) verplicht moeten zijn. Immers, wanneer geen damherten worden uitgezet zullen alsnog de gevolgen van inteelt zichtbaar worden. Tenslotte wijzen wij er nog op dat het houden van damherten naar verwachting per 1 juli 2024 verboden zal worden.²⁴ Het is in de toekomst dus ook niet meer mogelijk om ergens een damhert aan te schaffen. Gelet op al het vorenstaande beoordelen wij het op peil houden van de genetische diversiteit door het uitzetten van onverwante damherten als strijdig met de Wnb, strijdig met ons beleid en als onrealistisch.

De andere optie, het aanleggen van een verbinding tussen de populatie damherten in de Hoeksche Waard en damhertenpopulaties elders, is ook strijdig met ons beleid waarin staat dat populaties damherten buiten de duinen als onwenselijk worden gezien. Gelet op de grote afstand en de diversiteit aan barrières beoordelen wij dit ook als niet realistisch vanwege de grote investeringen en aanpassingen in de ruimtelijke ordening die daarvoor nodig zouden zijn. Bovendien wordt het stabiliseren van de populatie op 40 stuks in dat geval ook een nauwelijks haalbare opgave, omdat de migrerende damherten als het ware vrij baan krijgen om zich over een veel groter gebied, ook buiten de Hoeksche Waard, te verspreiden. Gelet op al het vorenstaande achten wij het stabiliseren van de populatie op een omvang van ca. 40 stuks niet realistisch.

Tenslotte wijzen wij er nog op dat de keuze voor het beheren c.q. stabiliseren van deze populatie verwilderde damherten een onwenselijk precedent zou betekenen. Het is immers niet wenselijk dat meer damhertenhouders hun dieren laten ontsnappen om daarmee in het wild levende en bejaagbare populaties te laten ontstaan.

er tot in lengte van jaren toestemming moet worden verleend in de vorm van een opdracht of ontheffing.

²² Een generatie damherten bestrijkt ongeveer 5 jaar.

²³ Zie e-mail Staatsbosbeheer d.d. 26 februari 2023 (bijlage 2)

²⁴ Zie: <https://www.rvo.nl/onderwerpen/dieren-houden/huisdierenlijst>

b. Terugbrengen tot 0 exemplaren

Het terugbrengen van de populatie tot 0 exemplaren is conform ons beleid zoals hierboven reeds genoemd.

Het volledig wegnemen van de populatie kan naar verwachting binnen een relatief kort tijdsbestek van 2 tot 5 jaar worden uitgevoerd. Hiervoor is wel van belang dat dit gecoördineerd en op deskundige wijze wordt uitgevoerd. Zo is het bijvoorbeeld van belang om de ingreep met name te richten op de vrouwelijke damherten, om daarmee direct de reproductie te verkleinen. Ook moet rekening worden gehouden met de verschillende sociale functies binnen de groep damherten en het zwervende en explorerende karakter van de mannelijke damherten. Van belang is ook dat afschot gebeurt via het zogenoemde 'verstoringsarm bejagen'. Hierbij wordt vermeden dat de damherten een relatie leggen tussen de aanwezigheid van mensen en de dood van een soortgenoot. Dit gebeurt ook bij het beheer van de damherten in de Amsterdamse Waterleidingduinen. De vluchtafstand van het damhert bij een ontmoeting met een mens is daar nog steeds minder dan 50 meter, zelfs na een periode van vijf jaren met intensief afschot.²⁵ Bij het terugbrengen naar 0 exemplaren in een periode van maximaal 5 jaar zullen er in die periode enkele tientallen damherten moeten worden gedood.

Één en ander moet worden verwerkt in het door de Faunabeheereenheid Zuid-Holland op te stellen plan van aanpak.

Het is van belang om niet langer te wachten en de populatie binnen korte tijd weg te nemen. Langer wachten met ingrijpen, of het ingrijpen faseren gedurende een langere periode, betekent onherroepelijk dat er meer damherten zullen moeten worden gedood. Zoals hierboven reeds onderbouwd zal langer wachten met ingrijpen ook ervoor zorgen dat de kans op verkeersongelukken en de schade veel groter zal worden hetgeen tot forse kosten leidt voor de agrarische bedrijven in het gebied.

Gelet op het vorenstaande zien wij het volledig en op korte termijn wegnemen van de populatie als een realistische en passende oplossing, ook uit oogpunt van dierenwelzijn en ter voorkoming van de gevolgen van inteelt. Het heeft onze voorkeur om in een korte periode enkele tientallen damherten weg te nemen boven het langjarig wegnemen/doden van ca. 14 damherten per jaar.

Wijze van ingrijpen

In het adviesrapport worden drie opties genoemd ten aanzien van de wijze van ingrijpen in de populatie:

1. Afschot;
2. Vangen en verplaatsen naar elders;
3. Onvruchtbaarheid introduceren.

Over optie 2 schrijven de onderzoekers²⁶ dat wegvangen van de gehele populatie de praktijk erg lastig uitvoerbaar is en voor veel stress zorgt. Ook geldt dat verplaatsen binnen Nederland geen optie is, gelet op het huidige voorkomen en de snelle verspreiding van het damhert over Nederland. Daarbij wordt ook gewezen op het hiervoor reeds genoemd aangekondigde besluit op grond waarvan damherten per 1 juli 2024 niet langer mogen worden gehouden. Het verplaatsen naar buiten Nederland is onwenselijk vanwege toenemende stress door langere reistijden met bijbehorende langere verdovingsperiode en de toenemende juridische complexiteit. Wij onderschrijven deze zienswijze van de onderzoekers en wijzen er ook op dat verplaatsen naar een in het wild levende populatie binnen of buiten Nederland naar alle waarschijnlijkheid zou betekenen dat de damherten worden verplaatst naar een populatie die beheerd wordt door middel van afschot. Voor zover ons bekend worden namelijk alle in het wild levende populaties damherten in Nederland

²⁵ Adviesrapport, pag. 18

²⁶ Adviesrapport, pag. 14/15 en 23

beheerd door middel van afschot en ook buiten Nederland zijn ons geen populaties damherten bekend die niet worden beheerd.

Over optie 3 concluderen de onderzoekers in het adviesrapport dat het toepassen van anticonceptie “een brug te ver” is. De te gebruiken anticonceptiemiddelen zijn namelijk nog niet wettelijk toegelaten en het toedienen van deze middelen is praktisch niet uitvoerbaar en vermoedelijk erg kostbaar. Bovendien is nog niet duidelijk wat de effecten zijn op het welzijn van individuen en van de populatie als geheel op de langere termijn.²⁷ Het toedienen van anticonceptie komt daarmee neer op het uitvoeren van een experimentele handeling met dieren hetgeen wij als onwenselijk beoordelen en waarvoor bovendien de Wnb geen ruimte biedt.

Afschot, optie 1, wordt door de onderzoekers gezien als “de enig aangewezen methode om snel een gewenste populatiereductie te bewerkstelligen”.

Alternatieven

Uit het vorenstaande blijkt reeds dat er geen andere bevredigende oplossing is dan het reduceren van de populatie damherten tot 0 exemplaren. Wellicht ten overvloede bespreken wij hierbij dan ook nog de soms genoemde maatregel van hekwerken of andere vormen van afscheiding.

Een hekwerk heeft ten aanzien van damherten normaalgesproken de functie van een barrière tussen het leefgebied van de damherten enerzijds en locaties waar risico's of schade kunnen ontstaan anderzijds. De situatie in de Hoeksche Waard is echter niet zodanig dat er sprake is van een dergelijke scheiding tussen gebieden. De damherten leven grotendeels in het agrarische gebied en er is dus geen sprake van een natuurlijk leefgebied dat afgeschermd zou kunnen worden van het agrarische en bebouwde landschap. Er is dus geen geschikte locatie voor het plaatsen van hekwerken.

Binnen het gebied zouden in theorie hekwerken langs wegen in het agrarische landschap kunnen worden geplaatst. Dergelijke hekwerken zouden echter niet functioneren omdat daarmee ofwel de herten op de agrarische percelen ofwel op de weg worden gehouden. Daar komt nog bij dat diverse wegen in het gebied zijn gelegen op smalle dijken, hetgeen het plaatsen van hekwerken ernstig bemoeilijkt of zelfs onmogelijk maakt.

Ten slotte kan het plaatsen van hekwerken niet voorkomen dat er, vroeger of later, damherten gedood moeten worden omdat de populatie zal blijven groeien en er damherten het einde van het hekwerk zullen gaan opzoeken. Het plaatsen van hekwerken is daarmee geen effectieve en bevredigende oplossing voor de geconstateerde problemen.

Staat van instandhouding

Het damhert komt vrijwel in heel Europa voor²⁸ en heeft Europees gezien de status ‘Least Concern’ volgens de maatstaven van de IUCN²⁹. In Nederland komt het damhert niet (meer) voor op de Rode Lijst en dat betekent dat de soort geldt als ‘niet bedreigd’.

Er leven binnen Nederland diverse grotere populaties damherten in het wild. Deze populaties hebben allemaal groeipotentie en worden dan ook beheerd door afschot. De staat van instandhouding van het damhert wordt gegarandeerd in deze gebieden, waarvan er één gedeeltelijk in Zuid-Holland is gelegen, namelijk de Amsterdamse Waterleidingduinen op de grens met de provincie Noord-Holland. Het wegnemen van een kleine groep damherten met een niet-natuurlijke oorsprong, buiten het natuurlijke verspreidingsgebied, heeft geen gevolgen voor de staat van instandhouding.

Middelen en methoden

²⁷ Adviesrapport, pag. 15/16 en 23

²⁸ [Dama dama \(Linnaeus, 1758\) | Fauna Europaea \(fauna-eu.org\)](#)

²⁹ [Fallow deer - Dama dama - \(Linnaeus, 1758\) \(europa.eu\)](#)

In artikel 3.25, eerste lid van de Wnb is bepaald dat bij het geven van een opdracht als bedoeld in artikel 3.18, eerste lid, de middelen worden aangewezen die voor het vangen en doden van de aldaar bedoelde dieren mogen worden gebruikt. Op grond van artikel 3.26, derde lid, Wnb kan hierbij ook ontheffing – daaronder begrepen de opdracht tot populatiebeheer – worden verleend van de regels die krachtens artikel 3.26, tweede lid, van de Wnb zijn gesteld aan het gebruik van het geweer en munitie.

Geweer en munitie

Zoals hiervoor geconstateerd is afschot de aangewezen methoden voor het reduceren van de populatie damherten. Daarom staan wij het gebruik van kogelgeweren toe bij de uitvoering daarvan. Daarbij dient uiteraard voldaan te worden aan de wettelijke eisen die gesteld zijn aan kogelgeweren en de bijbehorende munitie. Deze eisen zijn te vinden in de artikelen 3.13, 3.14 en 3.15 van het Besluit natuurbescherming. Voor onderhavige opdracht komen deze eisen op het volgende neer:

- Het te gebruiken kogelgeweer heeft een magazijn dat ten hoogste twee patronen kan bevatten, tenzij het geweer is voorzien van een grendelinrichting waarmee het wapen handmatig schot voor schot wordt geladen;
- Het te gebruiken kogelgeweer heeft ten minste één getrokken loop;
- De te gebruiken kogelpatronen zijn geen militaire kogelpatronen, kogelpatronen met volmantel of kogels die niet vervormen bij het treffen;
- De te gebruiken kogelpatronen hebben een kaliber van ten minste 6,5 millimeter voor getrokken loop en een trefenergie van ten minste 2.200 Joule op 100 meter afstand van de loopmond.

Gebruik van het geweer voor zonsopgang en na zonsondergang

Artikel 3.16, eerste lid, sub a, Besluit natuurbescherming verbiedt het gebruik van het geweer vóór zonsopgang en na zonsondergang. Wij zijn op grond van art. 3.26, derde lid Wnb bevoegd om hiervoor ontheffing te verlenen. Wij maken van die bevoegdheid gebruik en staan toe dat het geweer gedurende het gehele etmaal wordt gebruikt.

Damherten die foerageren verplaatsen zich veelal rond de schemering en in de nacht, zodat de beste kansen om deze dieren te kunnen doden ook in deze periode vallen. Tevens is de kans dat er zich mensen (anderen dan de uitvoerders van deze opdracht) 's nachts binnen het uitvoeringsgebied bevinden nihil, hetgeen het uitvoeren van de opdracht vergemakkelijkt. Anderzijds willen wij ook de uitvoerders de gelegenheid geven om overdag op te treden, wanneer dat mogelijk of wenselijk is.

Door de uitvoerders ruime gelegenheid te geven om afschot uit te voeren, kan zo goed mogelijk invulling worden gegeven aan het uitgangspunt van verstoringsarm beheer en kan de doelstelling zo snel als mogelijk worden behaald.

Geluiddemper

Op grond van artikel 3.13, vierde lid, Besluit natuurbescherming mag een geweer niet zijn voorzien van een geluiddemper. Wij zijn op grond van artikel 3.26, derde lid, Wet natuurbescherming bevoegd om hiervoor ontheffing te verlenen en wij maken van die bevoegdheid gebruik. Voor het uitvoeren van verstoringsarm beheer heeft het gebruik van een geluiddemper grote meerwaarde. Doordat het geluid van het schot wordt gedempt, zullen de andere aanwezige damherten minder of zelfs helemaal niet schrikken. Hierdoor worden de kansen voor een tweede schot vergroot. Ook zullen de damherten minder snel de aanwezigheid van mensen associëren met gevaar, waardoor wordt voorkomen dat de damherten schuw gedrag gaan vertonen hetgeen het realiseren van afschot bemoeilijkt. Wel moet worden opgemerkt dat er voor het gebruik van een demper een aanvullende ontheffing nodig is op grond van de Wet wapens en munitie. De minister van Justitie en Veiligheid (Dienst Justis) is hiervoor het bevoegd gezag.

Kunstmatige lichtbronnen en nachtzichtapparatuur

Op grond van artikel 3.13, vierde lid, Besluit natuurbescherming mag een geweer niet zijn voorzien van kunstmatige lichtbronnen of enig ander instrument om in de nacht te schieten, waaronder

nachtzichtapparatuur. Wij zijn op grond van artikel 3.26, derde lid, Wet natuurbescherming bevoegd om hiervoor ontheffing te verlenen en wij maken van die bevoegdheid gebruik. Omdat het gebruik van het geweer in de nacht in dit geval noodzakelijk is en wij dat ook toestaan, is daarbij goede nachtzichtapparatuur noodzakelijk. Deze apparatuur is nodig om de te doden dieren goed te kunnen onderscheiden, maar ook om zicht te houden op de omgeving. Door het gebruik van nachtzichtapparatuur wordt de verstoring van overige dieren zoveel mogelijk beperkt en ook wordt voorkomen dat er snel associatie optreedt tussen gevaar en de aanwezigheid van mensen.

Steekwapens en snijwapens

Steekwapens en snijwapens mogen worden gebruikt om een gewond damhert uit het lijden te verlossen. Door een deskundig uitgevoerde steek in de hartstreek kan een damhert snel uit het lijden worden verlost. Het is aan de deskundige uitvoerder om per situatie te besluiten welk middel (geweer, steekwapen of snijwapen) hij kiest om het damhert uit het lijden te verlossen. Uitgangspunt is dat het lijden zo snel mogelijk wordt beëindigd, zonder risico voor de uitvoerder of de omgeving.

Honden

Tot slot wijzen wij honden, zijnde geen lange honden, aan. Indien nodig kan de hond ingezet worden bij de nazoek van geschoten damherten.

Duur van de opdracht

De opdracht dient zo snel mogelijk uitgevoerd te worden om te voorkomen dat de populatie nog veel verder groeit en er (steeds) meer dieren gedood moeten worden. De looptijd van de opdracht stellen wij vast op een termijn van 5 jaar. Het is uitdrukkelijk de bedoeling dat de uitvoering van deze opdracht volledig plaatsvindt binnen deze maximale termijn. In overleg met de Faunabeheereenheid Zuid-Holland en de Wildbeheereenheid Hoeksche Waard gaan wij ervan uit dat binnen die periode de opdracht ook volledig uitgevoerd kan zijn.

Samenhangende besluiten

Er kunnen nog andere bepalingen van kracht zijn, op grond waarvan vergunningen, toestemmingen, ontheffingen of meldingen benodigd zijn om de opdracht te kunnen uitvoeren.

Conclusies

Op grond van al het vorenstaande concluderen wij dat:

- De populatie verwilderde damherten in de Hoeksche Waard zonder ingrijpen zal doorgroeien tot een zeer grote omvang;
- Er sprake is van dreigende ernstige schade aan met name de gewassen en andere vormen van eigendom en dat deze dreiging zal toenemen met het toenemen van de populatieomvang;
- Er sprake is van een toenemend risico voor de openbare veiligheid;
- Het reduceren van de populatie zal bijdragen aan het beperken van schade of overlast;

- Het ongemoeid laten van de populatie verwilderde damherten geen bevredigende oplossing is.
- Het beperken van de populatie tot 40 exemplaren geen bevredigende oplossing is;
- Er geen andere bevredigende oplossing voorhanden is;

- Het wegnemen van de gehele populatie verwilderde damherten noodzakelijk is;
- Doden door middel van afschot daarvoor de enige toepasbare methode is;
- Het gebruik van kogelgeweren in combinatie met nachtzichtapparatuur daarbij noodzakelijk is.

Gezien het voorgaande verlenen wij ter beperking van de omvang van de populatie verwilderde damherten in het werkgebied van de Wildbeheereenheid Hoeksche Waard, een opdracht als bedoeld in artikel 3.18, eerste lid, in samenhang met het vierde lid, Wet natuurbescherming voor de duur van 5 jaar.

Bijlage X: Samenvatting ingediende zienswijzen en onze reactie hierop

Taak vergunningverlener: check of hieronder de juiste adressanten zijn opgenomen voor de verzendbrief.

Door Procedureteam: Na overname in Squit, deze passage verwijderen uit besluit VOORDAT er getekend wordt.

Afschrift aan:

Zie bijgevoegde adressenlijst

Provincie naam provincie, van medebevoegd gezag of naam provincie Natura 2000-gebied buiten ZH waar tevens vergunning voor wordt verleend

selecteer de juiste provincie(s)

Gelderland: post@gelderland.nl

Zeeland: natuurbeschermingswet@zeeland.nl

Utrecht: servicebureau@provincie-utrecht.nl

Noord-Holland: postbus@rudnhn.nl

Noord-Brabant: groenewetten@odbn.nl

Selecteer de Omgevingsdienst waar gemeente onder valt en bevoegd gezag is voor Wmvergunning, **vermeld alleen de naam van de omgevingsdienst en het adres, dus tekstblok met opsomming gemeenten weglaten.**

DCMR Milieudienst Rijnmond, Postbus 843, 3100 AV Schiedam (gemeenten Albrandswaard, Barendrecht, Brielle, Capelle a/d IJssel, Goeree Overflakkee, Hellevoetsluis, Krimpen aan den IJssel, Lansingerland, Maassluis, Nissewaard, Ridderkerk, Rotterdam, Schiedam, Vlaardingen en Westvoorne)

Omgevingsdienst West Holland, Postbus 159, 2300 AD Leiden (gemeenten Hillegom, Kaag en Braassem, Katwijk, Leiden, Leiderdorp, Lisse, Nieuwkoop, Noordwijk, Oegstgeest, Teylingen, Voorschoten en Zoeterwoude)

Omgevingsdienst Midden Holland, Postbus 45, 2800 AA Gouda (gemeenten Alphen aan den Rijn, Bodegraven-Reeuwijk, Gouda, Krimpenerwaard, Waddinxveen en Zuidplas)

RUD Utrecht (gemeenten Amersfoort, Baarn, Bunschoten, Eemnes, Houten, Leusden, Lopik, Nieuwegein, Soest, Utrecht en Woudenberg) Postbus 85242, 3508 AE Utrecht

ODRU (gemeenten De Bilt, Bunnik, IJsselstein, Montfoort, Oudewater, Renswoude, Rhenen, De Ronde Venen, Stichtse Vecht, Utrechtse Heuvelrug, Veenendaal, Vianen, Wijk bij Duurstede, Woerden en Zeist), Postbus 13101, 3507 LC Utrecht

Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid, afdeling Toezicht en Handhaving, Team Groen, p/a meldingNbw@ozhz.nl;

Niet toevoegen aan adressenlijst maar wel ter informatie voor vergunningverlener:

onder Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid vallen de gemeenten Alblasterdam, Binnenmaas, Dordrecht, Gorinchem, Hardinxveld-Giessendam, Hendrik -Ido-Ambacht, Hoeksche Waard, Molenlanden, Papendrecht, Sliedrecht, en Zwijndrecht.

Afschrift aan:

BA: Check of hieronder de juiste adressanten zijn opgenomen voor in de verzendbrief.

Komt een betrokkene niet voor in de lijst hieronder? Voer deze dan op in de lege regel. Je kunt net zoveel regels aanmaken als je nodig hebt.

Zet kruisjes in de gewenste kolom.

Uitleg kolommen:

AAN: Aan wie moet het gestuurd worden? Als er een gemachtigde is krijgt deze de correspondentie en de hoofdbetrokkene in CC.

CC: wordt onderaan de brief aan de hoofdbetrokkene genoemd bij 'afschrift aan', bijvoorbeeld gemachtigde en krijgt een afschrift

BCC: bijvoorbeeld afschrift aan VRH, Hoogheemraadschap en wettelijke adviseurs, indieners zienswijze en interne afschriften (T&H). Deze komen niet terug onderaan de brief aan de geadresseerde. Maar door ze hier wel op te geven, worden deze afschriften wel uitgevoerd door het PT. Alle extra opgegeven betrokkenen zullen worden opgenomen in SquitXO.

NVT: deze betrokkene krijgt géén afschrift.

Reeds bekend in deze zaak (00579856):

Rol	Email/adres	Aanpassen in	Aan	CC	BCC	NVT
Gemeente	Gemeente Hoeksche Waard (Postbus 2003 3260 EA Oud-Beijerland info@gemeentehw.nl					
Handhavende instantie	Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid, Unit Groen Bodem en Opsporing (Postbus 550 3300 AN Dordrecht meldingwnb@ozhz.nl; ALLEENPMV: zakendes@ozhz.nl					
Overige betrokkene	Partij voor de Dieren (Statenfractie Zuid-Holland) (Postbus 90602 art.5.1-2e nhage ozh.nl					
Hoofdbetrokkene	Faunabeheereenheid Zuid-Holland art.5.1-2e Postbus 85881 2508 CN Den Haag art.5.1-2e@bezh.nl					
Indiener zienswijze	art.5.1-2e 1183 TJ Amstelveen info@fauna4life.nl					
Intern					x	

Hieronder In te vullen door
Procedureteam!

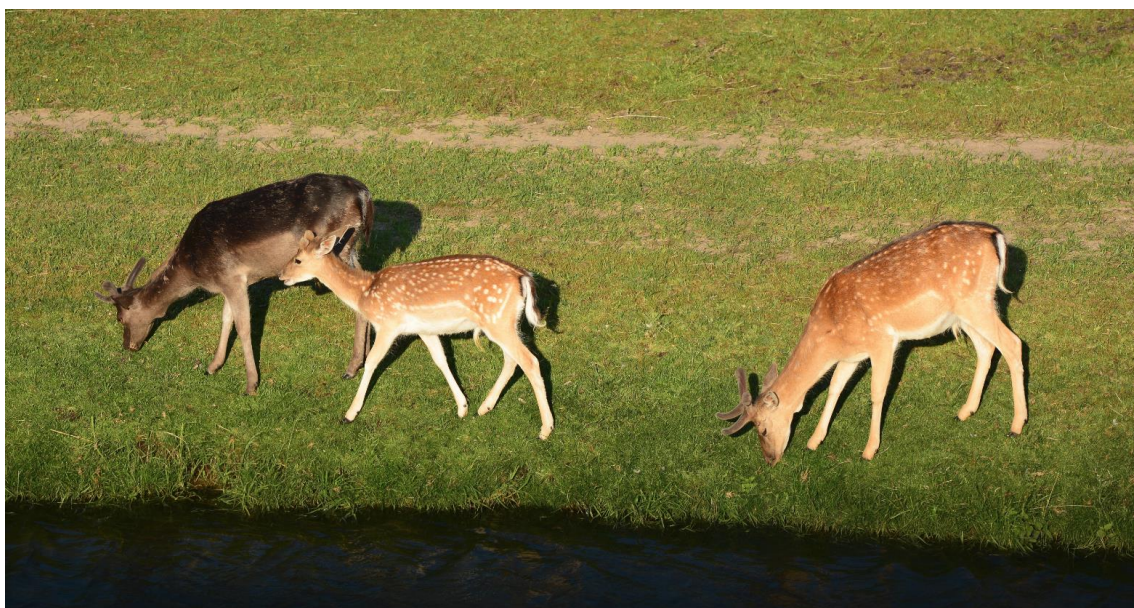
	JA	NEE
Inzage gemeente		
Afschrift gemeente		
WKPB		

Beheeradvies damwild in de ‘Hoeksche Waard’ (Zuid-Holland)

Een beheeradvies op basis van beschikbare gegevens

<i>Colofon:</i>	
Door: Worm-Advies	art.5.1-2e
In opdracht van: Provincie Zuid-Holland	n Natuurlijk! Fauna-Advie
Datum: 19 December 2022	art.5.1-2e
<i>Versie: definitief (Rapport Advies Damwild Hoeksche Waard - WA en NFA - definitieve versie 20221219.doc)</i>	

Beheeradvies damwild in de 'Hoeksche Waard' (Zuid-Holland)

Een beheeradvies voor het damwild in de gemeente Hoeksche Waard (Zuid-Holland) op basis van bestaande kennis en beschikbare data.

Inhoudsopgave

1. Inleiding en probleemstelling.....	1
2. Voorkomen, status en levenswijze van het damwild	3
3. Herkomst/historie van het damwild in de Hoeksche Waard	7
4. Geobserveerde en verwachte populatie-ontwikkeling (bij niet-ingrijpen).....	9
5. Mogelijkheden voor getalsmatig ingrijpen in de populatie.....	14
6. Beheersscenario's en consequenties	17
7. Monitoring/telling van de damhertenpopulatie	22
8. Advies.....	23
Bronvermelding.....	25

1. Inleiding en probleemstelling

Circa 20 jaar geleden zijn enkele damherten ontsnapt/losgelaten in de Ambachtsheerlijkheid Cromstrijen – de omgeving van Numansdorp in de Hoeksche Waard. Sindsdien groeit de populatie damherten gestaag en op dit moment lopen er naar schatting een 40-tal dieren (daarover verderop in dit advies meer). Mogelijk heeft er tussentijds aanvulling met nieuwe dieren plaatsgevonden als gevolg van nieuwe ontsnappingen uit hertenkampjes in de omgeving. De locatie waar de damherten verblijven is voornamelijk landbouwgebied.

Op 16 december 2020 heeft de Omgevingsdienst Haaglanden in mandaat van Gedeputeerde Staten een opdracht ex artikel 3.18 Wet natuurbescherming (Wnb) verleend om deze verwildeerde populatie damherten in de Hoeksche Waard binnen 5 jaar geheel weg te nemen. Daarmee zou worden voorkomen dat de populatie verder doorgroeit, te groot wordt en de situatie daardoor uit de hand loopt in relatie tot verkeersveiligheid en schade aan landbouwgewassen.

In januari 2021 is een petitie gestart door een inwoner van de gemeente Hoeksche Waard om te voorkomen dat de damherten in de gemeente daadwerkelijk tot nul worden gereduceerd. Ook is tegen de opdracht van de Omgevingsdienst c.q. de Provincie om de stand tot nul te reduceren door dierenrechtenorganisaties beroep aangetekend en is een verzoek om voorlopige voorziening ingediend. De Rechtbank in Den Haag heeft daarop het besluit om de populatie te verwijderen vernietigd en heeft aangegeven dat de provincie een nieuw besluit moet nemen.

In een vergadering op 25 januari 2022 heeft de raad van de gemeente Hoeksche Waard een motie aangenomen met als strekking:

- Bij de provincie aan te dringen om af te zien van hoger beroep en een nieuw besluit te nemen om de damhertenpopulatie in de Hoeksche Waard te erkennen als wilde populatie, zodat een leefgebied, maatregelen voor populatiebeheer en een regeling voor schadevergoeding vastgesteld kunnen worden.
- Bij de provincie – gezien de overwegingen van de raad - aan te dringen op diervriendelijke alternatieven van populatiebeheer.

De gemeenteraad spreekt dus uit dat men liever de (een) populatie damherten behoudt, waarbij er wel vanuit diverse fracties is benadrukt dat een of andere vorm van beheer nodig zal zijn.

Op 2 juni 2022 jl. is er een informatiebijeenkomst met betrokken partijen georganiseerd. De informatiebijeenkomst was bedoeld om de diverse belanghebbenden te informeren en te luisteren naar hun wensen en ideeën. Ook zorgde de bijeenkomst ervoor dat de diverse belanghebbenden van elkaar horen wat zij vinden. Tijdens de bijeenkomst is door art.5.1-2e van Natuurlijk! Fauna-Advies een presentatie gegeven over ecologie en beheer van damherten. Uit de bijeenkomst bleek de meerderheid van de aanwezigen van mening dat ‘niks doen’ (*laissez faire*) geen optie was en een deel sprak zich uit voor het beheer van de populatie in de huidige omvang.

Gezien het bovenstaande heeft Gedeputeerde Staten aangegeven een nieuw besluit te nemen en alle belangen die in het gebied spelen opnieuw af te wegen. Als onderdeel hiervan is ook

gevraagd om een beheeradvies voor de damherten in de Hoeksche Waard. Een eerste invulling van dit beheeradvies is door Worm-Advies en Natuurlijk! Fauna-Advies op verzoek van en in opdracht van Provincie Zuid-Holland opgesteld en in dit rapport opgenomen.

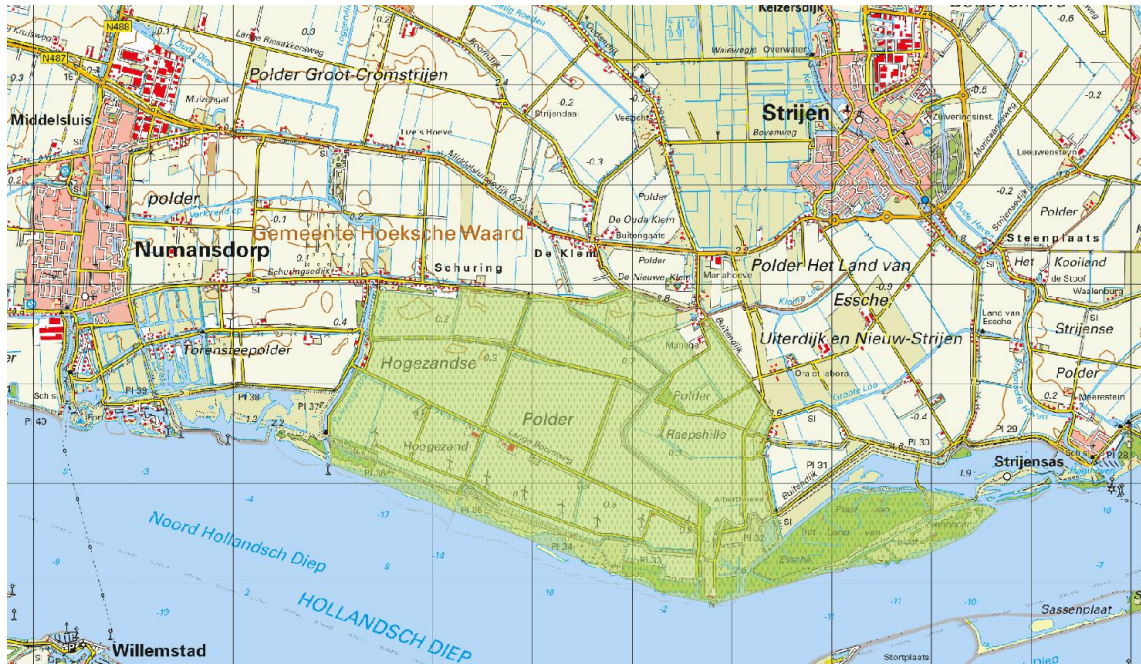
Gevraagd is door Provincie Zuid-Holland om in het advies de volgende zaken aan bod te laten komen:

- Levenswijze/ecologie en groeipotentie van het damwild in de Hoeksche Waard.
- Herkomst/historie van het damwild in de Hoeksche Waard.
- Beschrijven van het gebied waar het damwild binnen de Hoeksche waard voorkomen.
- Beschrijven van de groeiwijze van de populatie vanaf circa 2000 tot heden.
- Beschrijven van verschillende beheersscenario's met bijbehorende consequenties.
- Beschrijven van alternatieve maatregelen anders dan afschot om de populatie te reguleren.
- Beschrijven van de ecologische draagkracht van het gebied voor het damwild.
- Beschrijven van de gewenste minimale omvang van de populatie vanuit ecologisch, populatie-genetisch en dierenwelzijn oogpunt.
- Aanbevelen wijze van monitoring/telling van de damherten.
- Advies aan de provincie over voor welk beheersscenario er het beste gekozen kan worden, ook rekening houdend met maatschappelijke en ecologische argumenten.

2. Voorkomen, status en levenswijze van het damwild

2.1 Voorkomen in de Hoeksche Waard

Het benuttingsgebied van het damwild in de gemeente Hoeksche Waard laat zich globaal duiden met het groen gearceerde gebied in figuur 1. Het betreft de Hogezaandse Polder, Polder Raepshille en de Plaat van het Land van Essche. Het gebied ligt ruwweg tussen de kernen Strijen en Numansdorp en is ruwweg 1125 ha groot.

Figuur 1: Aanduiding ligging benuttingsgebied van het damwild in de Hoeksche Waard / Hogezaandse Polder (gemaakt met Qgis, ondergrond Top50raster via PDOK).

Het benuttingsgebied is te karakteriseren als overwegend landbouwgebied (polders) met aan de zuidrand, tegen het Hollandsch Diep aan, wat meer ruige natuurstroken. Het benuttingsgebied is geen statisch gegeven. Het groen gearceerde gebied is te beschouwen als het benuttingsgebied op dit moment, gebaseerd op onze waarnemingen. Als de populatie verder groeit of het karakter van het benuttingsgebied verandert, dan verandert het benuttingsgebied ook (dynamisch dus). Het groen gearceerde gebied in figuur 1 is dan ook te beschouwen als een *indicatie* van het huidige benuttingsgebied.

2.2 Levenswijze damwild

Allereerst even over de gebruikte begrippen:

- ‘damwild’: de algemene term voor de soort, ongeacht geslacht;
- ‘damherten’: de volwassen mannelijke dieren (met ‘damspitser’ als aanduiding voor een mannelijk dier van 1 jaar);
- ‘damhindes’: de volwassen vrouwelijke dieren ((met ‘damsmaldier’ als aanduiding voor een vrouwelijk dier van 1 jaar).

Dat het damwild in overwegend landbouwgebied voorkomt, is niet zo bijzonder als dat het wellicht lijkt. Het damhert is namelijk een soort die zich kenmerkt door een groot aanpassingsvermogen. Het gaat het damhert in Nederland dan ook voor de wind: de soort kent een hoge netto reproductie (populaties groeien snel en gestaag), past zich gemakkelijk aan aan zowel zijn omgeving als aan de mens, heeft in het Nederlandse landschap als ‘intermediate feeder’ een brede dieetkeuze, spreekt tot de menselijke verbeelding (mensen vinden het leuk om ‘herten’ te zien), leert snel en van elkaar, en kan in hoge dichtheden voorkomen (Vereniging het Edelhert, 2011). De soort komt in heel veel verschillende landschapstypen voor en kan zich daar ook uitstekend handhaven. Omdat het damwild niet erg kieskeurig is, is het in allerlei leefgebieden aan te treffen. Het is ook bekend dat deze soort zich makkelijk in gevangenschap laat houden en al sinds de oudheid overal en nergens op de wereld geïntroduceerd; van Zuid-Afrika tot Nieuw-Zeeland aan toe (Schoon, 2022). Het damwild is zoals gezegd een weinig kieskeurige soort en stelt daarom niet zo veel eisen aan het landschap. Het benuttingsgebied hoeft slechts te voldoen aan een drietal eisen:

- er moet voldoende voedsel zijn,
- de soort moet zich er kunnen voortplanten en
- het landschap moet veiligheid bieden (in de vorm van beschutting en rust).

De omvang van een volwaardig leefgebied voor damwild is afhankelijk van de kwaliteit van dat leefgebied; met name de hoeveelheid en kwaliteit voedsel is daarin sturend.

Jaarcyclus

Het damwild kent een jaarcyclus waarbij in de lente de in de winter opgebruikte energievoorraden weer aangevuld worden. Als variabele vreter gaat het damwild weer langzaam over van minder goed te verteren vezelrijk voedsel naar goed te verteren eiwitrijk voedsel. In het voorjaar wordt er ook verhaard (naar de zomervacht toe) en worden de kalveren geboren; in de regel 1 per damhinde. De kalveren worden vooral geboren in de periode half juni – begin juli, maar geboorten zijn mogelijk tot in augustus en september.

In de zomer staat alles in het teken van het zorgen voor en groeien van de kalveren. De mannelijke dieren, de damherten dus, zijn aan het opvetten voor de komende bronstperiode in de herfst en de groei van hun nieuwe geweien (bastgeweien) verloopt spoedig.

In de herfst, zo eind september - begin oktober komt bij de damhinden onder invloed van het korter worden van de daglichtperiodes de eisprongcyclus op gang. Als bevruchting uitblijft, dan volgt na 21 dagen opnieuw een eisprong. Het damhert kent dus meerdere eisprongen. De damherten starten eind augustus - begin september met het vegen van het gewei in aanloop naar de komende bronst. Het vegen wordt uiterlijk eind september afgerond, waarna vanaf begin oktober - half oktober de bronst begint. De bronst loopt door tot eind oktober - begin november en vergt veel energie (en leidt dus tot flinke afname van het lichaamsgewicht) van het hert.

In de winter blijft damwild graag langdurig in de bossen vanwege het dempende effect op temperatuurschommelingen en beschutting tegen neerslag en wind. Er ontstaan bovendien ook weer duidelijk van elkaar gescheiden damherten- en damhindenroedels.

Dagritme

Het damwild is van nature dag- en schemeractief. Ook in de nachtelijk uren kan het actief zijn. Wanneer de herten het meest actief zijn hangt af van het moment van het jaar (voedselaanbod, voortplanting, dus de hierboven beschreven jaarcyclus) en factoren als de

mate van menselijke verstoring. De actieve periodes worden gekenmerkt door trekgedrag, voedsel zoeken, sociale interacties en lichaamsverzorging. De passieve periodes worden gebruikt om te herkauwen, te slapen en te rusten. Het damhert kent per dag zo'n 6 tot 8 periodes waarin het actief is.

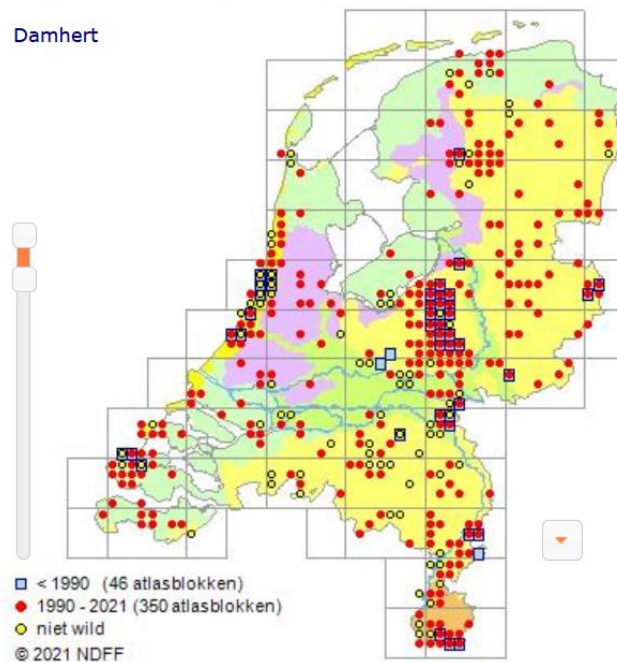
Tijdens de schemering treden met name de jonge herten uit de dekking om op het open land te gaan staan. Bij dit uittreden worden veelal de gebruikelijke wissels gebruikt en probeert het damwild zo veel als mogelijk tegen de wind in te lopen om zo als eerste eventuele onraad te kunnen ruiken. In principe loopt het damwild (buiten de bronstperiode) altijd van en naar het voedsel.

Wat wel belangrijk is voor dit beheeradvies is dus dat damherten zeer sociaal en daarmee onderling tolerant zijn en zeer flexibel in hun dieet/voedselkeuze. Dit in combinatie met hun snelle leer- en aanpassingsvermogen en grote groeisnelheid maakt dat de dieren – zonder ingrijpen - tot in zeer hoge dichtheden voor kunnen komen. In 2011 is door Vereniging het Edelhert een aantal verschillende leefgebieden van damwild onder de loep genomen. Daaruit bleek dat de netto-aanwas in Zuid-Kennemerland (inclusief de niet-bejaagde populatie in de Amsterdamse Waterleidingduinen) op ruim 29% lag en op de Zeeuwse eilanden, respectievelijk Schouwen en Walcheren, op 27% en 14% (periode tot 2010). Met de netto-aanwas wordt bedoeld: geboorte minus sterfte als percentage van de aanvangspopulatie in een jaar. De netto-aanwas in de AWD bedroeg tot 2010 ruim 24%. De verdubbelingstijd van een populatie bij een dergelijke netto-aanwas van 24% bedraagt iets meer dan 3 jaar ($1,24 \times 1,24 \times 1,24 = 1,9!$). Voorgaande illustreert hoe snel een damwild-populatie zonder noemenswaardige sterfte-component kan groeien. Naast de landelijke toename in aantallen dieren is ook het areaal waarbinnen het damhert in Nederland voorkomt toegenomen (zie ook figuur 2). Dit valt voor een groot deel te verklaren uit het feit dat bij oplopende dichtheden in bestaande leefgebieden het damwild van daaruit weer actief nieuwe gebieden gaat koloniseren (dispersie en migratie). De sociale structuur van het damhert in combinatie met zijn grote vermogen om zich aan uiteenlopende omstandigheden aan te passen en de hoge netto aanwas, maakt dat deze soort in staat is om zich – mits niet afgeremd - in de toekomst in grote delen van Nederland permanent te vestigen. Een toename in benuttingsgebied met 100 km²/jaar is aannemelijk op basis van de recente historische ontwikkeling (Vereniging het Edelhert, 2011).

In 2021 is het minimale aantal damherten in Nederland o.b.v. een inventarisatie van rapportages en Faunabeheerplannen in Nederland geschat op ruim 6400 damherten. De helft daarvan leeft in de provincies Noord- en Zuid-Holland (Van Adrichem, 2021).

Dama dama (Linnaeus 1758)

Damhert

Figuur 2: Toename verspreiding damwild in Nederland in de periode tot 1990 en de periode van 1990 tot en met 2021 (bron: NDFF / <https://www.verspreidingsatlas.nl/>).

Meer lezen over het damwild?

- Voor een uitgebreidere beschrijving van de leefwijze, het landschapsgebruik, het observeren en aanspreken van damwild wordt verwezen naar Schoon, 2022.
- Voor een uitgebreidere beschrijving van de historie van het damwild in Nederland: Van den Hoorn, 2006.
- Voor een uitgebreide beschrijving van de historie, verspreiding en ecologie van het damwild in zijn algemeenheid/mondiaal: Chapman, 1975.

3. Herkomst/historie van het damwild in de Hoeksche Waard

Over de herkomst van het damwild in de Hoeksche Waard is al een uitgebreide notitie in 2021 verschenen (Groot Bruinderink, 2021). Van deze notitie is hieronder de voor dit advies relevantie essentie weergegeven (paragraaf 3.1) en aangevuld (paragraaf 3.2).

3.1 Herkomst en historie (essentie uit rapportage Groot Bruinderink, 2021)

Groot Bruinderink (2021) stelt dat in alle gevallen van voorkomen van damwild in Nederland het dieren betreft die van origine afkomstig zijn uit omheinde ruimtes (rastersituaties). Het zijn dus allemaal van oorsprong ‘gehouden’ dieren. In Nederland betreffen alle bekende populaties die we kennen vanaf de jaren ‘80 dus dieren die afkomstig zijn uit park- c.q. rastersituaties. Inmiddels toont de nationale verspreidingskaart - zie voor de meest actuele weergave figuur 2 - het beeld van een metapopulatie.

De door Groot Bruinderink (2021) benaderde experts geven aan niet te geloven dat de populatie in de Hoeksche Waard is ontstaan door dispersie van damwild vanuit bestaande grote leefgebieden zoals de Amsterdamse Waterleidingduinen (AWD), de Manteling van Walcheren of de Veluwe. De aanwezigheid van damwild in de Hoeksche Waard is het gevolg van ontsnappingen of uitzettingen uit parkjes in de omgeving. Deze dieren zijn verwilderd, hebben zich in vrijheid voortgeplant en waarschijnlijk vermengd met soortgenoten die al langer in de omgeving leefden. Het is van belang dat deze kleine groep in de Hoeksche Waard niet compleet geïsoleerd is en blijft van andere populaties, maar dat uitwisseling van genetisch materiaal mogelijk wordt.

3.2 Beschouwing en synthese

De conclusie van Groot Bruinderink (2021) dat de aanwezigheid van damwild op willekeurig welke plek van voorkomen hert in Nederland terug te herleiden is naar (ontsnapping van) gehouden dieren wordt onderschreven. In de circa 20 jaar dat de damherten nu in de Hoeksche Waard voorkomen heeft mogelijk vermenging plaats gevonden tussen de damherten in de Hoeksche Waard en andere, verwilderde en/of ontsnapte damherten in de nabije omgeving. Dit is mede het gevolg van de aanwezigheid van damhertenkampjes, dus gehouden dieren, in die omgeving. Het is echter wel als zeer onwaarschijnlijk te achten dat vermenging heeft plaatsgevonden vanuit reeds bestaande kernleefgebieden, zoals de AWD. Overigens is het zeer wel mogelijk dat in de (nabije) toekomst damherten van elders uit kunnen gaan wisselen met de damherten in de HW, gezien de snelle uitbreidingssnelheid van het benuttingsgebied in Nederland door damherten met circa 100 km² per jaar (zie paragraaf 2.2). Wel moeten er dan nog veel barrières genomen worden, zoals snelwegen, brede waterwegen, stedelijk gebied, etcetera.

Er is maar één manier om met zekerheid vast te stellen wat de herkomst van de dieren in de Hoeksche Waard is en dat via de weg van uitvoeren van uitgebreid genetisch onderzoek naar de damherten in de Hoeksche Waard en in de omringende gebieden. Dat kan wel, zie bijvoorbeeld de studie naar genetica bij wilde zwijnen (Jansman et al., 2013) en een vergelijkbare studie naar genetica bij edelherten in Nederland en dichtbij de grens gelegen

Duitse leefgebieden (De Groot et al., 2016), maar dit soort genetisch onderzoek is wel duur en tijdsintensief¹.

¹ Om een voorbeeld te geven: in 2014 is door Alterra het onderzoek naar 'Herkomstbepaling en genetische vitaliteit van Edelherten en Wilde Zwijnen in Nederland' geoffreerd voor € 52.000,- excl BTW. Het ging hierbij om genetische analyse van 800 dieren: 300 edelherten en 500 wilde zwijnen.

4. Geobserveerde en verwachte populatie-ontwikkeling (bij niet-ingrijpen)

Dit hoofdstuk beschrijft de ecologische draagkracht van het huidige benuttingsgebied (figuur 1 in hoofdstuk 2) voor damwild op basis van de beschikbare telgegevens (paragraaf 4.1) en op basis van het voor damherten beschikbare voedselaanbod (paragraaf 4.2). Tot slot wordt ingegaan op wat vanuit genetisch oogpunt een minimale populatiegrootte zou moeten zijn om duurzaam te kunnen voortbestaan, de *minimum viable population* (MVP).

4.1 Ecologische draagkracht op basis van analyse van de beschikbare telgegevens

Op basis van analyse van de door de FBE beschikbaar gestelde telgegevens kan het volgende worden geconstateerd:

1 Op basis van de *per capita ratio* (PCR; d.i. het netto aantal jongen per dier in de populatie dat in een gegeven jaar is geboren), berekend uit de telgegevens zoals weergegeven in de onderstaande tabel, bedraagt de maximale groei als er geen beperkingen gelden 80% (24% – 137%). Dit noemen we de *intrinsieke groei*. Deze hoge waarde is uitzonderlijk en kan alleen worden verklaard doordat de geslachtsverhouding in het eerste waarnemingsjaar sterk werd bepaald doordat er maar 1 hert is waargenomen op 3 hinds. Gezien het aantal kalveren moet er echter ook (minimaal) een 4^e hinde zijn geweest zodat er toen in plaats van 8 dieren (minimaal) 9 dieren moeten zijn geweest.

2 De gevonden ondergrens voor de PCR lijkt meer in lijn te liggen met hetgeen elders gevonden wordt bij het damhert: 24%. (In de AWD bedroeg de intrinsieke groei langjarig 24% – 35%; in Zeeland gedurende de periode tot 2010: 14% - 27%), zie ook Vereniging het Edelhert (2011) voor meer groeicijfers in verschillende Nederlandse gebieden.

3 Voor de jaren 2021 en 2022² geldt dat er sprake is van een afname van het aantal waargenomen dieren. Deze afname kan *niet* worden verklaard door de aantallen valwild en afschot in de periode 2020 – 2021: in 2020 2 stuks afschot, in 2021 9 stuks afschot en 2 stuks valwild. Naar alle waarschijnlijkheid hebben we hier te maken met een waarnemingsbias³. Echter, het kan niet worden uitgesloten dat er ook dieren illegaal zijn verwijderd of anderszins uit de populatie zijn verdwenen.

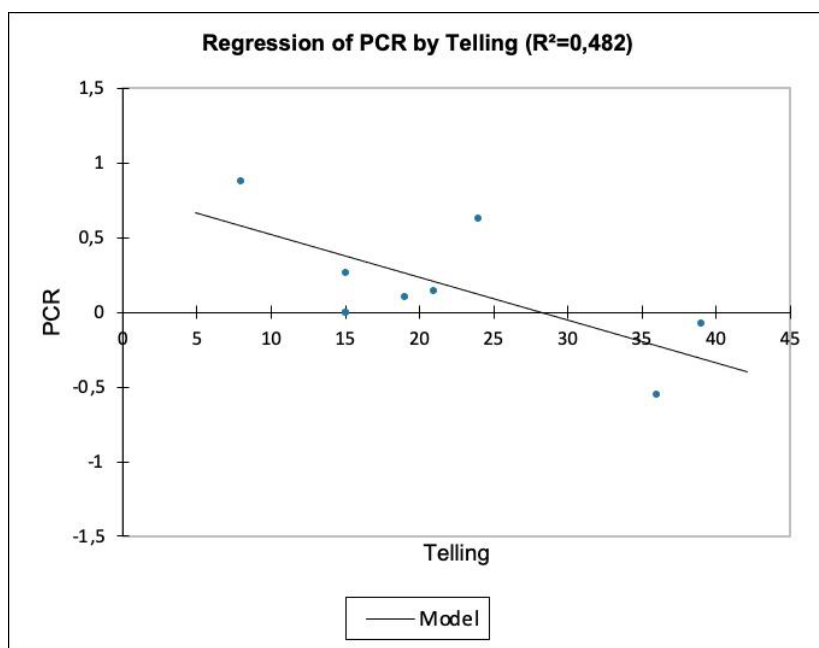
² Er zal nog een extra telling plaatsvinden eind 2022; in deze rapportage is daar geen rekening mee gehouden omdat de telling ten tijde van de rapportage nog niet was uitgevoerd.

³ De *waarnemingsbias* is een foutenmarge die wordt veroorzaakt door omstandigheden tijdens de waarnemingsperiode. Het aantal waargenomen dieren is bijvoorbeeld mede afhankelijk van de weersomstandigheden (bij harde wind en regen tel je vaak minder dieren dan bij rustig, zonnig weer), de kennis en kunde van de waarnemer, een al dan niet wisselende samenstelling of hoeveelheid waarnemers, etcetera.

Tabel 1: de getelde dieren in de Hoeksche Waard (data via de FBE; zie ook bijlage 1); de waargenomen spitsers zijn bij de herten gerekend.

Jaartal	Hert	Hinde	Kalf	Onbekend	Totaal	Aanwas	Per Capita Ratio
2014	1	3	4	0	8	7	0,875
2015	4	5	5	1	15	0	0
2016	3	7	5	0	15	4	0,267
2017	6	7	6	0	19	2	0,105
2018	3	13	5	0	21	3	0,143
2019	6	16	2	0	24	15	0,625
2020	19	10	10	0	39	-3	-0,077
2021	8	11	7	10	36	-20	-0,556
2022	0	8	0	8	16	nmb	nmb

4 Alhoewel de relatie tussen populatiegrootte en de PCR een lineair verband toont (en wiskundig gezien ook moet vertonen), is de huidige set telgegevens van dien aard⁴ dat de te berekenen ecologische draagkracht nog ongewis is; de berekende spreiding loopt op basis van de telgegevens en PCR nu nog uiteen van 5 tot 271 dieren voor het huidige benuttingsgebied.

Figuur 3: relatie PCR en populatiegrootte; daar waar de lijn de Y-as snijdt wordt de intrinsieke groei gevonden, en daar waar de lijn de X-as snijdt wordt de ecologische draagkracht gevonden.

⁴ De gegevensset is eigenlijk nog vrij beperkt en de spreiding in de beschikbare cijfers is bovendien nog erg groot gebleken.

4.2 Hoeveel damherten kunnen er in de Hoeksche Waard hun voedsel vinden en dus voorkomen?

De hoeveelheid damwild dat in de Hoeksche Waard voor kan komen zonder menselijk ingrijpen is, naast de in het vorige hoofdstuk aangehaalde relatie PCR en populatiegrootte), ook te benaderen aan de hand van het beschikbare voedsel (de zogenoemde *netto primaire productie*) en de voedselbehoefte van het damwild. Beide worden uitgedrukt in kilogrammen droge stof (DS). Een stuk damwild heeft een voedselbehoefte van circa 400 kg DS/Jaar (Tuckwell, 2003).

Uitgaande van een netto primaire productie van 10.000 kg DS/hectare/jaar (Agrimatie.nl) is eenvoudig te berekenen hoeveel dieren er op basis van beschikbaar voedsel voor zouden kunnen komen. Hierbij is uitgegaan van grasland als grondgebruikstype en is dus geen rekening gehouden met de akkerbouwpercelen die de Hoeksche Waard ook kent, omdat zo een minimaal te verwachten populatiegrootte kan worden bepaald. Als de akkerbouw ook mee wordt genomen, zal de hoeveelheid dieren vanwege de hogere primaire productie van akkerbouwgewassen ook toenemen.

Als we naast het graslandgebruik uitgaan van een zeer conservatieve inschatting dat 25% van die netto primaire productie ook daadwerkelijk bereikbaar/benutbaar is voor het damwild, dan levert dit een dichtheid op van ruim 6 stuks damwild per hectare in de Hoeksche Waard. Bij het huidige benuttingsgebied van 1.125 hectare (hoofdstuk 2) betekent dit dat er op grond van het beschikbare voedsel en de voedselbehoefte van het damhert minimaal 6.750 damherten voor kunnen komen.

Dat het damwild deze dichtheden ook daadwerkelijk kunnen bereiken blijkt uit de dichtheden die zijn bereikt in de Amsterdamse Waterleidingduinen (minimaal 3.000 stuks damwild geteld op 3.600 hectare laagproductieve duingrond). Deze aantallen waren al eerder voorspeld aan de hand van de netto primaire productie van het duin (4.000 kg DS/jaar); geschatte benuttingsgraad (10%), en de voedselbehoefte van het damhert (400 kg DS/jaar) (Van Breukelen et al., 2000).

4.3 Over de minimaal levensvatbare populatiegrootte

Alle dynamiek in de omvang van een populatie van een soort is afhankelijk van voorspelbare (deterministische) kansen en van onvoorspelbare (toevallige, stochastische) kansen. Het beschikbaar komen van voedsel als gevolg van de wisseling van jaargetijden is een voorbeeld van een deterministisch fenomeen, en het uitbreken van een plotselinge catastrofe (b.v. een ziekte) is een voorbeeld van een stochastisch fenomeen.

Veel van de factoren die het voortbestaan van een soort beïnvloeden zijn stochastisch van aard, waarvan de volgende vier verschijnselen de belangrijkste zijn:

1. Demografische onzekerheid (veroorzaakt door willekeurige gebeurtenissen in overleving en reproductie bij individuen),
2. Omgevings- of milieu-onzekerheid (veroorzaakt door bijvoorbeeld onvoorspelbare veranderingen in weer, voedselbeschikbaarheid, parasieten etc. etc.),
3. Natuurlijke catastrofes (zoals overstromingen, branden, droogtes, stormen etc. etc.),
4. Genetische onzekerheid (door willekeurige veranderingen in de genetica door inteelt of genetische erosie doordat met een hele kleine groep dieren wordt gestart; dit wordt *het founder-effect* genoemd).

Met het kleiner worden van een (start)populatie, neemt de invloed van dit viertal onzekerheden toe en kunnen ze elkaar zelfs versterken.

Shaffer (1997) komt op basis van onderzoek naar demografische- en omgevingsonzekerheid, en catastrofes tot de volgende conclusies:

- 1 Vanwege de relatie tussen **demografische onzekerheid** en het voortbestaan van de populatie in tijd (*persistentie*) kan de conclusie getrokken worden dat demografische onzekerheden alleen bij kleine populaties (i.c. een populatie van tientallen tot honderden dieren groot) een rol spelen.
- 2 Vanwege de relatie tussen **omgevingsonzekerheid** en persistentie is er nauwelijks tot geen populatiegrootte die een lange termijn overleving van een soort garandeert. Invloed door deze vorm van onzekerheid op de lange termijn overleving is sterk afhankelijk van de groeisnelheid (en de variatie daarbinnen) van de betreffende soort.
- 3 Als demografische- en omgevingsonzekerheid gezamenlijk worden beschouwd, dan heeft dat tot gevolg dat indien met hele grote zekerheid een soort moet worden behouden, de populatie uit honderden tot wellicht miljoenen dieren groot moet zijn, of moet bestaan uit verschillende onderling verbonden populaties (de reeds eerder in dit advies vermelde *metapopulaties*).
- 4 Voor **catastrofes** is de relatie zelfs niet lineair maar afhankelijk van de natuurlijke logaritme van de populatiegrootte en bovendien sterk afhankelijk van de ernst van de catastrofe. Dit betekent dat de invloed van een catastrofe afneemt (en dus de persistentie toeneemt) naarmate de populatie (veel) groter is.

5 Er is (nog) geen duidelijke relatie met de **genetica**, maar wel is al duidelijk dat een toename van heterozygotie (simpel gesteld: de hoeveelheid genetische variatie op populatieniveau of zelfs op individueel niveau) de persistentie doet toenemen. Algemeen onderkend wordt daarom dat behoud van genetische variabiliteit cruciaal is voor het behoud van populaties.

Shaffer (1997) komt op basis van verschillende (met name genoemde) analyses tot de conclusie dat als het om genetische onzekerheid gaat, 50 tot 500 genetisch verschillende individuen volstaan voor de korte termijn persistentie.

Later onderzoek door O'Grady (2006) heeft echter aangetoond dat de genetische stochasticiteit een grotere rol speelt bij de lange termijn levensvatbaarheid van wilde dierpopulaties dan door Shaffer is aangenomen.

De lange termijn levensvatbaarheid

De minimaal levensvatbare populatie (Minimum Viable Population, MVP) is gedefinieerd⁵ als die populatiegrootte in een periode van 100 jaar, minimaal 95% kans heeft om te blijven bestaan. Oftewel: de extinctiekans mag over een tijdsbestek van 100 jaar niet groter zijn dan 5%.

Welke factoren zijn nu van belang voor de beoordeling van de minimaal benodigde populatiegrootte voor de Hoeksche Waard?

Gezien de huidige grootte van de populatie spelen de demografische en genetische onzekerheid momenteel de grootste rol bij het gegarandeerd voortbestaan van de populatie damherten. Dat betekent automatisch ook dat de te bepalen ondergrens voor de populatie damherten in de Hoeksche Waard nu wordt bepaald door de demografische en genetische onzekerheid en dat we voor de minimaal benodigde populatie dus moeten denken in termen van honderden dieren als het gaat om de lange termijn levensvatbaarheid.

Catastrofes en omgevingsonzekerheid zijn, vanwege de stabiele omgeving die Nederland is, niet aan de orde en hoeven niet te worden meegewogen bij de bepaling van de minimale grootte voor op lange termijn levensvatbare populatie.

Vooralsnog is het ontbreken van andere damhertpopulaties in de omgeving van de Hoekse Waard de reden dat deze populatie niet kan worden beschouwd als onderdeel van een meta-populatie.

Omdat we de genetica niet kennen van de damherten in de Hoeksche waard, maar wel weten dat de bronpopulatie zeer klein is geweest, moeten we voor een minimale populatiegrootte uitgaan van enkele honderden tot duizenden dieren om ook op lange termijn gegarandeerd levensvatbaar te zijn.

⁵ Encyclopedia of Ecology, second edition; 2018; Elsevier

5. Mogelijkheden voor getalsmatig ingrijpen in de populatie

5.1 Inleiding

Over actief populatiebeheer, dus populatiebeheer door menselijk ingrijpen, is al (eindeloos) veel gepubliceerd. Met name rond de momenten waarop actief en indringend in Nederlandse populaties hoefdieren ingegrepen moest gaan worden, nadat de situatie in een gebied onhoudbaar was geworden, zijn veel publicaties verschenen over de wijze waarop dat actieve ingrijpen door de mens zou moeten plaatsvinden. Het gaat dan altijd in de basis om 3 vormen van actief ingrijpen:

- (1) afschot;
- (2) alternatief 1: wegvangen (en elders terugplaatsen);
- (3) alternatief 2: onvruchtbaarheid introduceren.

Vaak worden de 2^e en 3^e methode geopperd, maar het is inmiddels genoegzaam bekend dat deze methoden al zo vaak onderzocht zijn/beoordeeld zijn⁶ en in de praktijk niet of slecht blijken te werken, te arbeidsintensief zijn (en dus ook duur). Onder andere toen ingegrepen moest gaan worden in de Amsterdamse Waterleidingduinen (damherten) en in de Oostvaardersplassen (edelherten) zijn de alternatieve methodes opnieuw tegen het licht gehouden. Ook de Raad voor Dieraangelegenheden heeft zich hierover gebogen. De belangrijkste bevindingen uit deze studies zijn hieronder weergegeven.

5.2 Wegvangen (en verplaatsen)

Er zijn twee aanvaardbare methoden om herten in het wild te vangen (Boonk, 2015). Een daarvan is met behulp van een kraal, de tweede door middel van verdoving op afstand. Het volledig verdoven van een hert is de meest diervriendelijke methode, maar het is ook een zeer tijdrovende bezigheid en daardoor in principe alleen bruikbaar voor het vangen van enkele individuen. Om dit te kunnen doen moet het dier namelijk binnen schootsafstand van het verdovingsgeweer benaderd worden (circa 25 meter) om op een veilige en juiste manier het dier te kunnen verdoven. Vanwege het feit dat deze korte benaderingsafstand altijd gepaard gaat met het opmerken van de schutter door de dieren en de relatie met het schot wordt gelegd, kan alleen in het begin de dieren voldoende genaderd worden om te kunnen verdoven. Al gauw zal de vluchtrespons onder de damherten zo groot worden dat individuele dieren niet langer voldoende door de schutter met het verdovingsgeweer benaderd kunnen worden.

Het vangen van grote aantallen herten, zoals gewenst bij populatiereductie, is daarom alleen mogelijk met gebruik van een kraal. Dit is voor de dieren een aangelegenheid die meer stress veroorzaakt vanwege de aaneenschakeling van gebeurtenissen die zij onder volledig bewustzijn ondergaan. Deskundigen geven op basis van expert-judgement en ervaring aan dat herten in paniek raken als de kraal achter hen sluit en beoordelen het vangen met behulp van een kraal dan ook als 'niet aanvaardbaar'. Wat na eventuele insluiting in een kraal volgt is wederom een opeenstapeling van stress-gebeurtenissen: het vervoer en de (her)introductie elders. In de richtlijnen van de IUCN wordt bovendien aangeraden om geïntroduceerde herten gedurende een periode te monitoren. Hiervoor moeten zij een zender krijgen, en dat valt weer

⁶ Faunabeheerplan Damherten Noord- en Zuid-Holland (2020) & Externe begeleidingscommissie Oostvaardersplassen (2018).

onder de wet voor dierproeven. Boonk (2015) concludeert op basis van haar studie en de vele deskundigen die ze gesproken heeft dat verplaatsen van individuen mogelijk is, maar de bruikbaarheid van de methode voor populatiereductie wordt sterk betwijfeld: “het verplaatsen van grote groepen herten met als doel populatiereductie is met het gebruik van het verdovingsgeweer niet mogelijk en de inzet van een kraal is zeer stresserend voor de dieren. Uiteindelijk bestaat ook de alternatieve mogelijkheid om herten te vangen met behulp van een kraal en vervolgens alsnog te doden.”

In het licht van het eventueel binnen Nederland verplaatsen van gevangen damwild moet bovendien ernstig rekening gehouden worden met de mogelijkheid dat het houden van damwild per 2024 niet meer is toegestaan⁷.

5.3 Onvruchtbaarheid introduceren

Het toepassen van anticonceptie als methode om een populatiegroei te beperken dan wel te laten afnemen is uitgebreid onderzocht voor de Oostvaardersplassen (Stout et al., 2020). In deze studie van de Universiteit Utrecht is de geschiktheid van beproefde anticonceptiva beoordeeld als mogelijke aanvullende maatregel voor het beheer van de populaties grote grazers (in dit geval de edelherten, Konikpaarden en Heckrunderen in de Oostvaardersplassen). Gekeken is naar de effectiviteit, praktische uitvoerbaarheid, effecten op gezondheid en gedrag, kosten, ethische en juridische overwegingen en gevolgen voor het ecosysteem bij eventuele toepassing.

In de loop der jaren is consensus ontstaan over de eigenschappen van een ideaal anticonceptief voor vrijlopende dieren; belangrijke aspecten hierbij zijn veiligheid voor zowel de behandelde dieren als de andere dieren in de kudde en andere soorten in het ecosysteem. Bij voorkeur moet het anticonceptief zeer effectief aanslaan na een enkele behandeling, van afstand toegediend kunnen worden, reversibel zijn maar wel een lange werkzaamheid hebben (minstens één jaar). Tot op heden lijkt immuun-anticonceptie (d.w.z. een vaccin dat onvruchtbaarheid veroorzaakt) het dichtste bij het doel te komen. Echter, tussen de 40 en 75% van de geslachtsrijpe vrouwelijke dieren moet onvruchtbaar gemaakt worden om populatiegroei te voorkomen. Ook is het duidelijk dat de effecten, uitkomsten en gevolgen van anticonceptie nauwkeurig gemonitord moeten worden om zeker te weten dat er geen ongewenste en onverwachte effecten optreden en om het beleid (b.v. percentage behandelde dieren) tijdig aan te kunnen passen. Daarnaast is er ook onduidelijkheid over de effecten van anticonceptie op sociaal gedrag en structuur op de lange termijn. Het is wél duidelijk dat de populatieopbouw zal veranderen als gevolg van anticonceptie (de gemiddelde leeftijd zal stijgen). De methode is kostbaar omdat het zeer veel inzet van professionals kost om de dieren te benaderen en te behandelen. Stout et al. (2020) constateerden in hun wereldwijde studie dat er verschillende methodes gebruikt worden voor het toedienen van de anticonceptie, maar deze zijn niet automatisch toe te passen in de Oostvaardersplassen (of elders in Nederland). Zo worden er middelen gebruikt die in Nederland nog niet toegestaan zijn. De anti-conceptiemethode lijkt nog het meest bruikbaar bij de runderen en paarden in de OVP, maar met name voor de edelherten is het volgens de onderzoekers niet te doen. Bij koeien en paarden is het makkelijker omdat die in een vangkraal ingespoten kunnen worden. Edelherten moeten beschoten worden met pijltjes (‘darts’). Hiervoor geldt immers hetzelfde als is beschreven bij het verdoven met darts. Vanwege de snel gelegde relatie tussen de aanwezigheid van de mens

⁷ Zie kamerstuk AH 669/2022Z17797 inzake het antwoord van minister Adema van LNV op vragen van Van der Plas over de voorgenomen veranderingen in de huis- en hobbydierenlijst.

en het (pijnlijke) injecteren met een dart, zal het dam- of edelhert zich niet meer voldoende laten benaderen om met darts te kunnen worden behandeld.

Voor de OVP is daarom in 2020 geconcludeerd dat anticonceptie toepassen op de grote grazers in de Oostvaardersplassen wel kan, maar wel erg duur is en dat de effecten ervan zeer onduidelijk zijn. Daarvoor is meer onderzoek nodig, dat ook weer extra (hoge) kosten met zich meebrengt. En als de anticonceptie al werkt, dan duurt het nog zeker drie jaar voor de groei van de populatie(s) tot stand wordt gebracht. Gedeputeerde Staten van Flevoland hebben daarom aan Provinciale Staten geadviseerd om niet te beginnen aan anticonceptie.

5.3 Conclusie

Gezien de huidige snelle uitbreiding van het damhert over Nederland en de toekomstige wetgeving is wegvangen en verplaatsen binnen Nederland geen optie. Grensoverschrijdend verplaatsen geeft extra stress door langere reistijden en dus langere verdovingsperiode en is lastiger vanwege toename van de juridische complexiteit. Overigens is het maar zeer de vraag wat er met de eventueel naar het buitenland verplaatste damherten gaat gebeuren; vrijwel overall betreft het beheerde populaties, dus de kans is groot dat de dieren alsnog (in het buitenland) afgeschoten worden.

Anticonceptie lijkt op basis van de studie van Stout et al. (2020) voor hertachtigen een brug te ver. Te gebruiken anti-conceptiemiddelen zijn nog niet toegelaten en hertachtigen op deze manier, op grote schaal en bovendien ook herhalend (!) behandelen is erg kostbaar. Bovendien zijn de effecten op welzijn van individuen en de populatie als geheel op de langere termijn onbekend. Mocht dit desondanks toch worden overwogen dan is er sprake van een dierexperiment waarvoor de Wet op de dierproeven van toepassing is.

Afschot is daarmee (nog steeds) de enig aangewezen methode om snel een gewenste populatiereductie te bewerkstelligen. Tevens kan hiermee, naast fixatie van de aantallen op het gewenste niveau (nog even los van hoe ‘gewenst’ precies gedefinieerd wordt) ook de gewenste ruimtelijke fixatie gerealiseerd worden (Spek & Worm, 2013). In het volgende hoofdstuk (6) wordt hier nader op ingegaan.

6. Beheerscenario's en consequenties

6.1 De verschillende beheerscenario's

De volgende drie beheerscenario's zijn geformuleerd:

1. Niet-ingrijpen en vanzelf op het niveau van de ecologische draagkracht laten komen van de populatie in de Hoeksche Waard.
2. Actief beheren van de populatie op een voorjaarsomvang van 40 dieren voor de Hoeksche Waard (i.c. consolideren van de huidige toestand waarvoor ook publieke consensus lijkt).
3. Uitfaseren van het damhert uit de Hoeksche Waard door middel van actief beheer (afschot van alle dieren).

Scenario 1: niet ingrijpen

Bij een beheer dat erop gericht is de damherten door te laten groeien naar ecologische draagkracht zal de populatie pas met groeien stoppen als voedsel limiterend wordt. In hoofdstuk 4 is aangegeven dat de op basis van de voedselbehoefte van het damhert en het in het huidige benuttingsgebied beschikbare voedsel voorspelde eindsituatie zal bestaan uit meerdere duizenden dieren. Daarnaast zal bij hoge(re) dichtheden emigratie uit de populatie plaatsvinden waardoor omliggende gebieden zullen worden gekoloniseerd door damherten uit de Hoeksche Waard. De negatieve effecten die dergelijke aantallen met zich meebrengen op landbouw, verkeersveiligheid en biodiversiteit zijn inmiddels genoegzaam bekend en ook ongewenst. Bij hogere dichtheden zal immers ook dispersie naar de naaste omgeving plaatsvinden.

Scenario 2: actief beheren, doelstand 40 dieren (consolideren huidige stand)

Bij een doelstand van 40 dieren (dit aantal is gekozen omdat dit werd genoemd in de informatiebijeenkomst) zal jaarlijks een hoeveelheid dieren dat gelijk is aan de netto aanwas uit de populatie moeten worden verwijderd. Dit te verwijderen quotum kan worden berekend aan de hand van het aantal in de populatie aanwezige reproductieve vrouwelijke dieren dat wordt vastgesteld aan de hand van de voorjaarstelling (maart/april; dus voor het reproductieseizoen!). De aanwas bedraagt gemiddeld 70% van het aantal vrouwelijke dieren in de populatie zodat bij een populatie van 40 dieren, gelijkelijk verdeeld over de geslachten, rekening moet worden gehouden met een afschot van $20 * 70\% = 14$ dieren op jaarbasis.

Een verlaging en consolidatie van de populatie tot/op 40 dieren leidt echter tot een populatie die op langere termijn niet levensvatbaar is. Dit uit zich in de vorm van een verminderde *fitness*⁸. Dit kan ondervangen worden als er binnen dit scenario voor wordt gekozen door eenmaal per generatie 1 of 2 onverwante mannelijke dieren in de populatie te brengen of duurzame verbindingen met populaties tot stand te brengen (meta-populatie). Dat laatste vraagt om dermate investeringen en aanpassingen in de ruimtelijke ordening, dat deze optie niet echt realistisch is.

⁸ De populatie-ecologische term *fitness* is een maat voor de mate van overleving en reproductie, met een duidelijke nadruk op reproductie.

Scenario 3: volledig uit-faseren van de populatie (nulstand)

Door middel van actief beheer (lees: afschot) kan de populatie op drie manieren tot nul worden gereduceerd:

- alle dieren in één keer verwijderen (snelste manier),
- het binnen een vooraf overeengekomen termijn verwijderen van alleen de vrouwelijke dieren, waardoor de populatie zal verdwijnen omdat er op termijn geen aanwas meer mogelijk is (minder snelle methode), of
- jaarlijks meer schieten dan de bruto-aanwas, en geen rekening houden met de geslachtsverhouding (minst snelle methode omdat het reproductieve deel van de populatie langer binnen de populatie blijft).

Voor het afschot geldt dat dit zal moeten gebeuren via het zogenoemde ‘verstoringsarm bejagen’. Deze vorm van beheer is erop gericht om te allen tijde de relatie tussen de aanwezigheid van een mens en de dood van een soortgenoot bij de te beheren diersoort maximaal vermeden wordt. Een voorbeeld in het huidige tijdsgewricht van een op een juiste wijze verstoringsarm bejagen is het beheer van de damherten in de Amsterdamse Waterleidingduinen; de vluchtafstand van het damhert tussen mens en dier bij een wederzijdse ontmoeting is minder dan 50 meter, zelfs na een periode van vijf jaren met intensief afschot.

6.2 Modelsimulatie van de populatie

Scenario 1 (niet ingrijpen, populatie groeit door tot de ecologische draagkracht van 271 dieren) en 2 (de populatie wordt consolideerd op 40 dieren) zijn elk voor de Hoeksche Waard op een tweetal manieren in VORTEX gemodelleerd: eenmaal zonder rekening te houden met inteelt, en eenmaal wél rekening houdend met inteelt. Dit laatste gebaseerd op onderzoek van O’Grady naar de effecten van inteelt op wilde dierpapulaties. VORTEX is een stochastisch populatiemodel dat door de IUCN is ontwikkeld ten behoeve van het beheer van bedreigde diersoorten. Het is daarnaast ook prima te gebruiken voor niet-bedreigde diersoorten. De in VORTEX gebruikte parameterwaarden staan vermeld in Bijlage 2.

Om inteelt te simuleren zijn de scenario’s ook doorerekend aan de hand van een gemiddelde inteelt zoals die door O’Grady is gevonden bij een 30-tal populaties wilde dieren.

De gesimuleerde populatie is gestart met een tiental dieren in een gelijke geslachtsverhouding. De ecologische draagkracht is voor de simulatie bepaald op de eerder berekende 271 dieren (op basis van de PCR-benadering). De daadwerkelijke populatiegrootte bij ongebreidelde groei op basis van het beschikbare voedsel in de Hoeksche Waard is nog vele malen groter! (zie hoofdstuk 4.2).

De populatieontwikkeling is 1000 maal voor een periode van 100 jaar gesimuleerd.

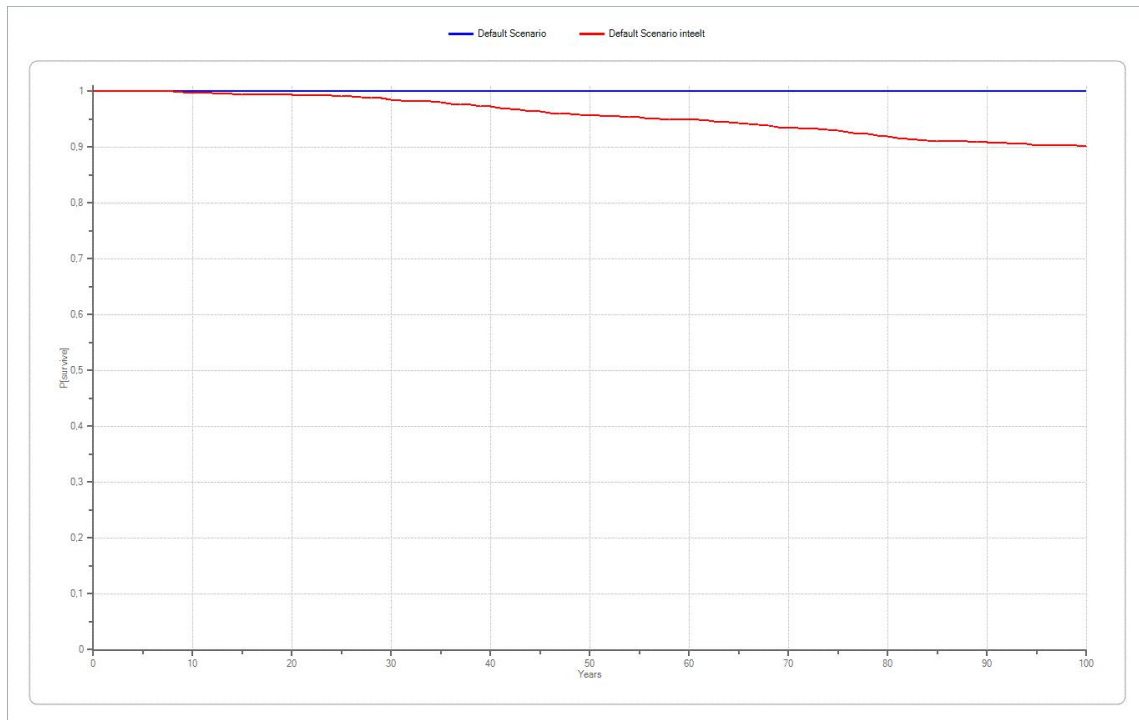
De kans op overleven ($P(\text{survive})$) is weergegeven in onderstaande grafieken; de kans op uitsterven (extinctie) is de omgekeerde en te berekenen als $1-P(\text{survive})$.

Scenario 1: Niet ingrijpen, ecologische draagkracht 271 dieren

Als we inteelt niet meenemen in het model dan groeide de populatie gedurende 999 maal uit tot circa 271 dieren (Zie bijlage 2 en hieronder). Eenmaal stierf de populatie binnen 9 jaar uit. Daarmee komt het extinctierisico voor dit scenario uit op 0,1%.

Als echter ook rekening wordt gehouden met inteelt, dan zien we een toename van het extinctierisico (de rode lijn gaat immers gestaag naar beneden; na 50 jaar is de kans op uitsterven groter dan 5%) en is het extinctierisico na 100 jaar 9%.

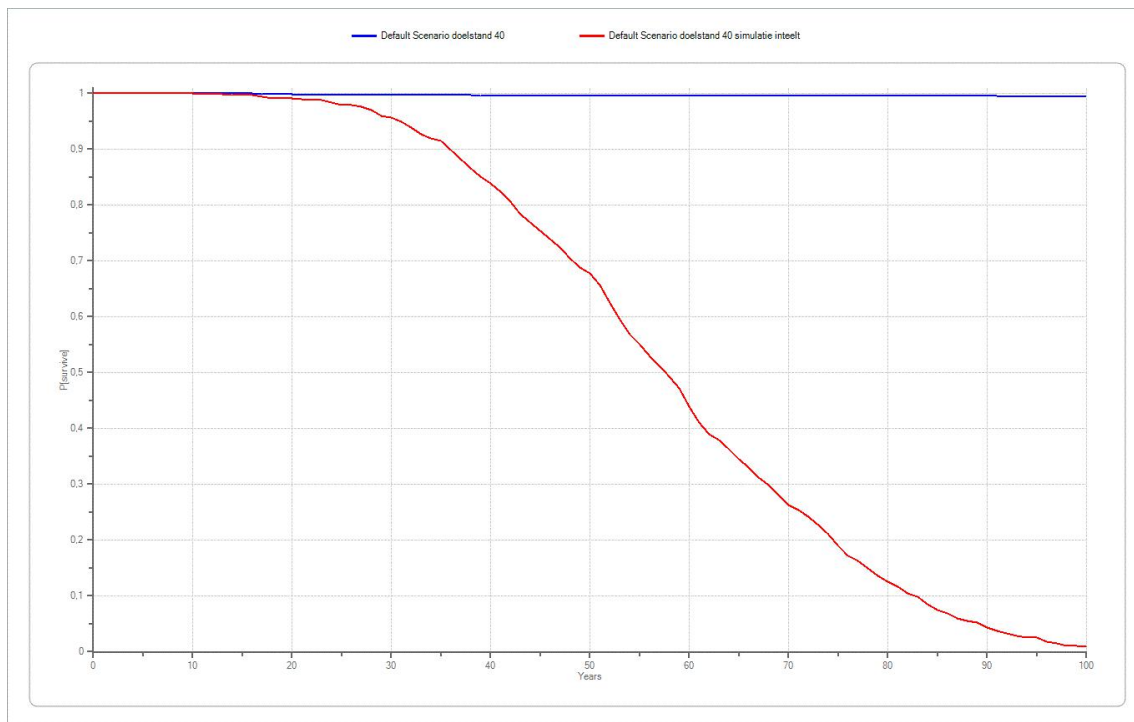
Dit levert in grafiekvorm het volgende beeld op voor dit scenario:

Figuur 3: Overleving (P(survival)) van de defaultscenario's, met en zonder inteelt gemodelleerd. Blauw: zonder inteelt, Rood: met inteelt. De X-as is een tijdsas (0-100 jaar; de duur van de simulatie) en op de Y-as staat de overlevingskans (P-survive) aangegeven (0-1, dus van 0 tot 100%).

Scenario 2: actief beheer, consolideren van de populatie op 40 dieren

Ook is met het Vortex programma berekend wat er gebeurt als de populatie door middel van afschot op 40 dieren wordt gehouden. Dit is gedaan door het afschot te berekenen als verschil tussen de doelstand (40) en de jaarlijks berekende populatiegrootte (N). Dit berekende afschot is in de modellering vervolgens gelijkelijk verdeeld over de geslachten (50/50).

Figuur 4: Overleving (P(survival)) van de scenario's met doelstand 40, met en zonder inteelt gemodelleerd. Blauw: zonder inteelt, Rood: met inteelt. Assen als bij figuur 3.

De berekende extinctiekans voor het doelscenario zonder inteelt is 1%. Als inteelt wordt mee gemodelleerd neemt de extinctiekans echter toe: na circa 57 jaar is de extinctiekans al 50% en na 100 jaar zelfs 99%.

6.3 Conclusies populatiegroei en lange termijn levensvatbaarheid

Conclusie populatiegrootte o.b.v. beschikbaar voedsel

Voor de VORTEX-modellering is uitgegaan van een draagkracht van 271 dieren. Dit is echter gebaseerd op de PCR-analyse van de kleine set telgegevens.

In potentie en zonder menselijk ingrijpen zal de populatie damherten op basis van beschikbaar voedsel echter door kunnen groeien naar minimaal 6.750 dieren binnen het landbouwareaal van de Hoeksche Waard. Gezien de ervaringen in de AWD is dit laatste geheel niet denkbeeldig.

Conclusies populatiegroei zonder verdere beheeringrepen

Op basis van het door het VORTEX berekende groeicijfer verdubbelt de populatie iedere 4 jaar ($r = 0,19$). Op basis van de met de PCR berekende intrinsieke groei verdubbelt de populatie iedere 3 jaar ($r = 0,24$).

Echter, in dit scenario zal het voorkomen van het damhert niet beperkt blijven tot het huidige benuttingsgebied, maar zal het zich met grote zekerheid ook naar de omgeving uitbreiden (kolonisatie nieuwe gebieden, vergroten benuttingsgebied).

Het extinctierisico voor dit scenario is als volgt:

- 1 Geen beheeringrepen, zonder inteelt: 0,1%
- 2 Geen beheeringrepen, met inteelt: 9%

Als we uitgaan van de aanwezigheid van inteelteffecten - de startpopulatie is immers klein - dan is de lange termijn levensvatbaarheid niet gegarandeerd (extinctierisico $> 5\%$). Mocht de populatie echter deel uit (gaan) maken van een metapopulatie waarin onverwante dieren meedoen in de reproductie, dan wordt het extinctieniveau veel lager dan hierboven berekend.

Conclusies populatiegroei met beheeringrepen tot 40 dieren

Het extinctierisico voor dit scenario is als volgt:

- 1 Beheren op doelstand 40 dieren, zonder inteelt: 1%
- 2 Beheren op doelstand 40 dieren, met inteelt: 99%

Als we uitgaan van de aanwezigheid van inteelteffecten (de “start”- of foundergroep is immers klein) dan is de lange termijn levensvatbaarheid niet gegarandeerd (extinctierisico $> 5\%$).

Conclusie lange termijn levensvatbaarheid

Gezien de grootte van de huidige populatie ligt deze, als de genetische stochasticiteit wordt meegenomen, momenteel ver onder die van een theoretisch minimaal levensvatbare populatie.

7. Monitoring/telling van de damhertenpopulatie

Over monitoring van (zoog)dieren is heel wat literatuur voorhanden. In de IPC-uitgave ‘Fauna-inventarisatie’ (Schoon, 2012) wordt bij het onderdeel ‘populaties schatten’ aangegeven dat je in principe 3 methoden kunt toepassen:

1. directe tellingen,
2. indirecte tellingen en
3. schattingen aan de hand van afschotgegevens.

Den Ouden et al. (2020) geven een overzicht van verschillende directe en indirecte methoden. De in Nederland meest gangbare methodes zijn gebaseerd op directe tellingen o.b.v. zichtwaarnemingen. Hierbij worden elk jaar einde winter/begin voorjaar drie opeenvolgende tellingen uitgevoerd (avond, ochtend, avond) gedurende circa 2 uur voor zonsopkomst dan wel zonsondergang. De uitkomst wordt gezien als een indicatie van de MNA, de ‘Minimum Number Alive’. Deze tellingen zijn bewezen onnauwkeurig als het gaat om het aangeven van de exacte omvang van populaties, maar geven bij langjarige toepassing wel een trend in de populatie-ontwikkeling (de populatie wordt groter, kleiner, blijft gelijk).

Een relatief nieuwe methode voor vaststellen van zowel het terreingebruik als ook de populatie-omvang is het plaatsen van een (intensief) netwerk van cameravallen en de verwerking van het vele beeldmateriaal. Deze methode wordt toegepast en ontwikkeld op het Park Hoge Veluwe i.s.m. Wageningen Universiteit. Ook genetische technieken kunnen inzicht geven in de werkelijke aantallen. Deze methode wordt al toegepast bij de otter en de wolf in Nederland en is mogelijk ook toepasbaar voor hoefdieren in Nederland. Echter, deze methode is op dit moment zowel intensief als ook erg kostbaar.

De telgegevens van de damherten in de Hoeksche Waard zijn door de FBE Zuid-Holland aangeleverd (bijlage 1). Deze telgegevens zijn gebaseerd op de jaarlijkse reewildtellingen waarbij ook de waargenomen damherten – volgens hetzelfde protocol – zijn meegenomen. De reewildtelling is een trendtelling met als doel een zo goed mogelijk beeld te krijgen van de minimaal aanwezige aantallen van de voorjaarsstand van het ree – en in dit geval dus ook van het damhart. De reewildtelling is sinds 2007 is een trendtelling. Door ieder jaar op dezelfde wijze te tellen wordt achterhaald of de aantallen toe- of afnemen of gelijkblijven. Het is dus niet de bedoeling (of mogelijk) te achterhalen hoeveel reeën (of damherten) er precies in het gebied zitten. De telgebieden hebben een dusdanige oppervlakte dat ze goed in één telronde (eenmalig) doorkruist kunnen worden (zo’n 2 tot 2,5 uur). De telgebieden moeten zo worden gekozen dat voor elk van die gebieden eenzelfde telinspanning wordt geleverd. In beginsel ligt de indeling in telgebieden langjarig vast. De telling vindt in principe volledig plaats vanuit een langzaam rijdende auto, met uitzondering van die gebieden waar geen auto’s kunnen komen of de omstandigheden van dien aard zijn dat niet vanuit de auto kan worden geteld; in dat geval kan bijvoorbeeld te voet, per fiets of vanaf aan-/hoogzit worden geteld (Jagersvereniging, 2022).

Aangezien de damherten dus ook al sinds 2014 volgens het bovenstaande ‘reewildprotocol’ geteld zijn, is het voor het verkrijgen van statistisch betrouwbare gegevens het meest verstandig om deze tellingen de komende jaren op dezelfde manier voort te zetten; dus een gecombineerde reewild- damwildtelling.

8. Advies

Het damhert wordt in Nederland beschouwd als een inheemse soort die ‘niet bedreigd’ wordt met een stabiele of zelfs toenemende trend. Het minimale aantal damherten in Nederland wordt geschat op ruim 6.400 damherten. De helft daarvan leeft in de provincies Noord- en Zuid-Holland. In de gemeente Hoeksche Waard leeft momenteel een populatie van ongeveer 40 stuks damwild. De aanwezigheid van damwild op willekeurig welke plek in Nederland is terug te herleiden naar (ontsnapping van) gehouden dieren. In de circa 20 jaar dat de damherten nu in de Hoeksche Waard voorkomen heeft mogelijk vermenging plaats gevonden tussen de damherten in de Hoeksche Waard en andere, verwilderde en/of ontsnapte damherten in de nabije omgeving. Het is echter wel zeer onwaarschijnlijk te achten dat vermenging heeft plaatsgevonden vanuit bestaande kernleefgebieden, zoals de Amsterdamse Waterleidingduinen. Er is maar één manier om met zekerheid vast te stellen wat de herkomst van de dieren in de Hoeksche Waard is en dat is door uitgebreid genetisch onderzoek naar de damherten in de Hoeksche Waard en in de omringende gebieden en rastersituaties. Dat kan wel⁹, maar het betreft duur en tijdsintensief onderzoek.

De door de FBE ter beschikking gestelde telgegevens (gebaseerd op het protocol voor trendtelling van reewild) zijn geanalyseerd. Een eenduidige ecologische draagkracht is op basis van deze gegevens nog niet te berekenen; de spreiding loopt nu nog uiteen van 5 tot 271 dieren voor het huidige benuttingsgebied. Als we in plaats van de telgegevens uitgaan van een het beschikbare voedselaanbod in het gebied van de HW voor het damhert, dan zou dit een dichtheid opleveren van circa 6 dieren per hectare in de Hoeksche Waard, hetgeen voor het huidige benuttingsgebied dan bijna 7.000 dieren zou betekenen.

Kijken we naar een genetisch (minimaal) gewenste populatie-omvang, dan zijn 50 tot 500 genetisch verschillende individuen nodig voor de overleving op korte termijn. Kijken we naar de lange termijn levensvatbaarheid (100 jaar) van wilde dierpopulaties dan gaat genetische stochasticiteit (‘toevalligheden’) een grotere rol spelen en moeten populaties groter zijn dan nodig is voor de korte termijn overleving.

Gezien de huidige grootte van de populatie in de HW spelen de demografische en genetische onzekerheid momenteel de grootste rol bij het gegarandeerd voortbestaan van de populatie damherten. Vooralsnog is het ontbreken van andere damhertpopulaties in de omgeving van de Hoekse Waard de reden dat deze populatie niet kan worden beschouwd als onderdeel van een meta-populatie. Dat betekent dan ook dat we voor de minimaal benodigde populatie dus moeten denken in termen van honderden dieren als het gaat om de lange termijn levensvatbaarheid¹⁰.

Ten aanzien van de mogelijkheden om (kunstmatig) in te grijpen in de populatie-ontwikkeling zijn er in de basis 3 mogelijkheden: (1) afschot, (2) wegvangen (en elders terugplaatsen), (3) onvruchtbaarheid introduceren. Gezien het huidige voorkomen en de snelle verspreiding van het damhert over Nederland in combinatie met mogelijk beperkend Rijksbeleid (Positieflijst 2024 in wording) is wegvangen en verplaatsen binnen Nederland eigenlijk geen optie. Grensoverschrijdend verplaatsen geeft nog meer stress door langere reistijden en dus langere vereiste verdovingsperiode en is nog lastiger vanwege toename juridische complexiteit. Toepassen van anticonceptie is nog een brug te ver. Te gebruiken anti-conceptiemiddelen zijn

⁹ Via spierweefsel of bloed. Via de uitwerpselen kan dit alleen als er sprake is van verse keutels.

¹⁰ Zie ook hoofdstuk 4 van dit rapport

immers nog niet toegelaten, praktisch niet uit te voeren en op grote schaal hertachtigen op deze manier behandelen is erg kostbaar. Bovendien zijn de effecten op welzijn van individuen en de populatie als geheel op de langere termijn onbekend. Afschot is daarmee (nog steeds) de beste methode om een gewenste populatiereductie te bewerkstelligen. Tevens kan hiermee, naast fixatie van de aantallen op het gewenste niveau (nog even los van hoe ‘gewenst’ precies gedefinieerd wordt) ook de gewenste ruimtelijke fixatie gerealiseerd worden.

Een drietal beheersscenario's is nader bekeken:

- 1 Het niet-ingrijpen en vanzelf op het niveau van de ecologische draagkracht laten komen van de populatie in de Hoeksche Waard.
- 2 Het actief beheren van de populatie op een voorjaarsomvang van circa 40 dieren voor de Hoeksche Waard (i.c. consolideren van de huidige toestand waarvoor ook publieke consensus lijkt).
- 3 Het door middel van actief beheer (afschot) uitfasen van het damhert uit de Hoeksche Waard.

Als er niet wordt ingegrepen (scenario 1) verdubbelt de populatie iedere 3 tot 4 jaar. In dit scenario zal het damhert niet beperkt blijven tot het huidige benuttingsgebied maar zal het zich ook naar de omgeving uitbreiden (kolonisatie nieuwe gebieden, vergroten benuttingsgebied). Als we uitgaan van inteelteffecten – en dat is reëel want de “start”- of foundergroep is immers klein - dan is de lange termijn levensvatbaarheid binnen dit scenario niet gegarandeerd. Deze laatste conclusie geldt ook voor scenario 2 (voorjaarspopulatie van ca 40 dieren), maar dan zijn de extinctierisico's flink groter: van 1% tot 99% (met inteelt). Voor het 3^e scenario is het extinctierisico niet relevant (want het verdwijnen van alle damherten is daar het doel).

Kortom: de grootte van de huidige populatie ligt, indien de genetische stochasticiteit wordt meegenomen, ver onder die van een theoretisch minimaal levensvatbare populatie. Ook het eventueel door laten groeien richting de ecologische draagkracht biedt geen garanties, immers: de startpopulatie is zeer klein (geweest) en dus ook de genetische variatie. Mocht de populatie echter deel uit (gaan) maken van een metapopulatie waarin onverwante dieren meedoen in de reproductie of worden bij tijd en wijle nieuwe dieren actief ingebracht, dan is de uitsterfkans veel lager dan hierboven berekend en is beheersscenario 2 vanuit populatie-genetisch én maatschappelijk oogpunt te ondersteunen.

Bronvermelding

Agrimatie.nl; 2022; *informatie over de agrosector*. WUR, Wageningen.

Boonk, F., 2015. *Het vangen en verplaatsen van grofwild als alternatief voor afschot binnen Nederland. Een onderzoek naar de mogelijkheden voor het vangen, verplaatsen, en (her)introduceren van grofwild naar andere natuurgebieden binnen Nederland*. Wageningen Universiteit.

Chapman, D. & N. Chapman, 1975. *Fallow Deer*. Coch-Y-Bonddu Books, Machynlleth. (vernieuwd uitgegeven in 1997).

De Groot, G.A., G.J. Spek, J. Bovenschen, I. Laros, T. van Meel, J.F. de Jong en H.A.H. Jansman, 2016. *Herkomst en migratie van Nederlandse edelherten en wilde zwijnen. Een basiskaart van de genetische patronen in Nederland en omgeving*. Alterra Wageningen UR, Wageningen i.s.m. Natuurlijk! Fauna-advies B.V. en Wageningen Universiteit. Alterra-rapport 2724.

Den Ouden, J. , D. Lammertsma & H. Jansman, 2020. *Effecten van hoefdieren op Natura 2000-boshabitattypen op de Veluwe*. Rapport Wageningen Universiteit / WEnR-rapport 3013, Wageningen.

Externe begeleidingscommissie Oostvaardersplassen, 2018, Advies beheer Oostvaardersplassen; Kaders voor provinciaal beleid Provincie Flevoland

Faunabeheereenheid Noord-Holland, 2020, Faunabeheerplan damherten duingebieden Noord- en Zuid-Holland 2020-2026

Groot Bruinderink, G.W.T.A., 2021. *Damherten in de Hoeksche Waard. Notitie i.h.k.v. Zitting Rechtbank Den Haag op 9 november 2021*. Faunapartner i.o.v. FBE Zuid-Holland.

Groot Bruinderink, G.W.T.A., C.F. Schoon, 2020, Evaluatie faunabeheerplan damhert Noord-Holland & Zuid-Holland, periode 2014-2019, Faunabeheereenheid Noord-Holland

Jagersvereniging, 2022. *Instructie voorjaargestelling*. Online: <https://www.jagersvereniging.nl/downloads/bestuurdersdocumenten/instructie-voorjaargestelling-telprotocol/>

Jansman, H., T. Hofmeester, G.A de Groot, I. Laros, J. Bovenschen, M. Speelman, J.van der Hout, J. Casaer, P. Breyne en H.P. Koelewijn, 2013. *Genetica van wilde zwijnen in Limburg en Noord-Brabant. Verspreiding, herkomst en verwantschap*. Alterra Wageningen UR i.s.m. Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (INBO), Vlaanderen. Alterra-rapport 2404.

Hoorn, D.A.C van den, 2006. *Dama dama; het damhert in Nederland*. Vereniging tot behoud van het Veluws Hert, Apeldoorn.

O'Grady, Julian J. et al; 2006; *Realistic levels of inbreeding depression strongly affect extinction risk in wild populations*; in: Biological Conservation 133.

Omgevingsdienst Haaglanden, 2020. *Beschikking Wet natuurbescherming - Beheer en schadebestrijding (inzake damherten in de Hoeksche Waard)*. Den Haag.

Schoon, C.F., 2012. *Fauna-inventarisatie. Wetgeving en methoden*. IPC Groene Ruimte, Arnhem.

Schoon, C.F., 2022. *Het Damhert; observeren en herkennen*. SAAM Uitgeverij, Hillegom.

Schoon, R. & B. Worm 2011. *Sociaal, aaibaar, maar soms lastig. Hoe willen we met damherten de toekomst in?* In: Zoogdier 22 (4), tijdschrift van de Zoogdiervereeniging.

Shaffer, M; 1997; *Minimum Viable Populations: Coping with uncertainty*; in: “Viable populations for conservation”; p. 69 – 86; Cambridge University Press

Spek, G.J. & P.B. Worm, 2013. *Plan van aanpak damherten Plantage Willem III en Remmerdense Heide*. In opdracht van Stichting Het Utrechts Landschap, De Bilt.

Stout, T.A.E., J.A.P. Heesterbeek, F.L.B. Meijboom, S.S. Arndt, A. Grone, A.A. Freriks & A.M. Mouissie, 2020. *Literatuuronderzoek anticonceptie (bij vrijlopende dieren)*. Universiteit Utrecht i.s.m. Element Advocaten & Sweco Nederland.

Tuckwell, Chris; 2003; *The deerfarming handbook*; Canberra

Van Adrichem, N., 2021. *Inventarisatie Damherten*. In: Het Edelhert, uitgave winter 2021 (jubileumnummer).

Van Breukelen, L., G.W.T.A. Groot Bruinderink, S.E. van Wieren, C.F. Schoon, M.J.M. Hootsmans, J.P. van der Hoek ; 2000; *Op de weg of uit de weg? Ontwikkeling van de populatie damherten in de AWD*; Alterra

Van der Grift, E., A. Schotman, H. Jansman & G.A. de Groot. 2018. *Uitplaatsing van grote grazers uit de Oostvaardersplassen*. WEnR-rapport 2903, Wageningen.

Vereniging het Edelhert, 2011. *Voorstel voor landelijk beleid ten aanzien van damherten*. Apeldoorn.

BIJLAGE 1 Telgegevens damherten Hoeksche Waard (FBE)

DATAVERZOEK DAMHERTEN HOEKSCHÉ WAARD

Op 03 oktober '22 ontving de Faunabeheereenheid Zuid-Holland onderstaand dataverzoek:

Voor de adviesvraag i.r.t. de verwilderde damherten zou ik graag van jullie de onderstaande gegevens ontvangen.

- De afschotgegevens gedurende de looptijd van de opdracht.
- De telgegevens vanaf 2021
- De valwildgegevens (aanrijdingen, vastlopen in hekken, ect) vanaf 2021

Het verzoek heeft betrekking op opdracht ODH-2020-00146189. Deze is afgegeven op 16 december 2020 en loopt tot 16 december 2025. Op 23 december 2021 heeft Rechtbank Den Haag het besluit (de opdracht) vernietigd.

Onderstaande gegevens worden geleverd t.b.v. de adviesvraag zoals omschreven in het dataverzoek. Voor andere/toekomstige opdrachten of projecten dient een nieuw dataverzoek te worden ingediend.

GEGEVENS

Afschotgegevens

Tabel 1: Afschotregistraties damherten in WBE De Hoeksche Waard in de periode 16-12-2020 t/m 23-12-2021.

Jaar	Hert	Hinde	Spitser	Kalf	Totaal
2020	1	-	-	1	2
2021	-	5	1	3	9

Telgegevens

In het aanvullend verweerschrift van de Omgevingsdienst Haaglanden van 27-10-2021 staan de telresultaten van 2014 t/m 2021 weergegeven. Voor dit dataverzoek heeft de Faunabeheereenheid de telresultaten van 2022, zoals ingevoerd in Dora, aan de tabel toegevoegd.

De telresultaten van 2022 zijn laag uitgevallen. De WBE geeft aan dat dit waarschijnlijk te maken heeft met verstoringen in het gebied van bijvoorbeeld houtkap en recreanten in de periode van de telling.

Tabel 2: Telresultaten voorjaarstellingen damherten in WBE De Hoeksche Waard sinds 2014.

Jaar	Hert	Hinde	Spitser	Kalf	Onbekend	Totaal
2014	1	3	0	4	0	8
2015	4	5	0	5	1	15
2016	3	7	0	5	0	15
2017	6	7	0	6	0	19
2018	2	13	1	5	0	21
2019	3	16	3	2	0	24
2020	9	10	10	10	0	39
2021	3	11	5	7	10	36
2022	0	8	0	0	8	16

Valwild

Tabel 3: Valwildregistraties damherten in WBE De Hoeksche Waard in de periode 01-01-2021 t/m 18-10-2022. Alle drie registraties betreffen volwassen mannelijke damherten. De gegevens van 2022 zijn nog niet vastgesteld.

Jaar	Levend aangetroffen	Wildaanrijding	Dood aangetroffen	Totaal
2021	1	1	0	2
2022	0	0	1	1

BIJLAGE 2 VORTEX parameters

VORTEX 10.0.7.9 -- simulation of population dynamics

Project: Hoeksche Waard

Project Notes: Modelsimulatie populatie damhert Hoeksche Waard

Scenario: Default Scenario

16-11-2022

1 populations simulated for 100 years for 1000 iterations

Sequence of events in each time cycle:

EV

Breed

Harvest

Mortality

Age

Disperse

Supplement

rCalc

Ktruncation

UpdateVars

Census

Extinction defined as no males or no females.

No inbreeding depression.

Populations: Population1

Reproductive System:

Polygyny, with new selection of mates each year

Females breed from age 2 to age 10

Males breed from age 4 to age 10

Maximum age of survival: 10

Sex ratio (percent males) at birth: 50

Independence between EV in reproduction and survival.

Population specific rates for Population1

Percent of adult females breeding each year: 100

with EV(SD): 10

Percent of adult males in the pool of breeders: 50

Brood size distribution:

100 percent size 1

Female annual mortality rates (as percents):

Age 0 to 1: 10 with EV(SD): 10
 Age 1 to 2: 10 with EV(SD): 3
 After age 2: 10 with EV(SD): 3

Male annual mortality rates (as percents):

Age 0 to 1: 10 with EV(SD): 10
 Age 1 to 2: 10 with EV(SD): 3
 Age 2 to 3: 10 with EV(SD): 3
 Age 3 to 4: 10 with EV(SD): 3
 After age 4: 10 with EV(SD): 3

Initial population size:

Age	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Total
Females	0	1	1	1	1	0	0	1	0	0	0	5
Males	0	1	1	1	1	0	0	1	0	0	0	5

Carrying capacity: 271
 with EV(SD): 0

Deterministic projections assume no stochastic fluctuations, no inbreeding depression, no limitation of mates, no harvest, and no supplementation.

Scenario: Default Scenario

Population 1: Population1

Deterministic population growth rate:

(Caution: Deterministic growth rate may not be meaningful if functions were used for some demographic rates.)

$$r = 0,1917$$

$$\lambda = 1,2113$$

$$R_0 = 2,4809$$

Generation time for:

females = 4,74

males = 6,23

Stable age distribution:

Age class	females	males
0	0,134	0,134
1	0,099	0,099
2	0,074	0,074
3	0,055	0,055
4	0,041	0,041
5	0,030	0,030
6	0,022	0,022
7	0,017	0,017

8	0,012	0,012
9	0,009	0,009
10	0,007	0,007

Ratio of adult males to adult females: 0,519

Initial population size, $N = 10$

Initial carrying capacity, $K = 271$

Van: [art.5.1-2e]
 Verzonden: 2023-11-20 15:37:46+00:00
 Aan: [art.5.1-2e] [art.5.1-2e] [art.5.1-2e] [art.5.1-2e]
 CC:
 Onderwerp: Damherten
 "
 Hi [art.5.1-2e] [art.5.1-2e] [art.5.1-2e] en [art.5.1-2e]

Hierbij mijn aantekeningen van ons overleg. Fijn om zo steeds meer inzicht te krijgen en om woensdag met Berend te bespreken! Als jullie aanvullingen hebben op het onderstaande, hoor ik het graag. Kunnen jullie dit aanvullen met een dergelijke planning?

DAMHERTEN - overzicht

* D-memo naar GS over besluit, verwijzing vorig besluit, dat het college hier samen voor gaat.

* Contact met ...

Gemeente,

Burgemeester > telefonisch overleg vanuit Berend [art.5.1-2e]

* Q&A met een artikel voor op de website.

Hartelijke groet,

[art.5.1-2e]

Bestuursadviseur Gedeputeerde Potjer

Afdeling Bestuur

M 06 [art.5.1-2e]

E [art.5.1-2e] pzh.nl <mailto:[art.5.1-2e]@pzh.nl>

www.zuid-holland.nl <https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=http%3A%2F%2Fwww.zuid-holland.nl%2F&data=05%7C01%7[art.5.1-2e]40pzh.nl%7Cd3539f3ee3af4ea9f59008dbe9d64328%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638360878673683756%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoimC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6I6Ik1hawWwIiLCJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=Tdc%2BvTS9FbCC7Pn63901CJu0IU%2FK27%2Bk84kAnXjY5IE%3D&reserved=0>

Elke dag beter. Zuid-Holland.

"

Van: art.5.1-2e
 Verzonden: 2023-05-22 11:57:38+00:00
 Aan: art.5.1-2e
 CC:
 Onderwerp: FW: Antwoord op vraag brief nr 11 PvdD commissie KNM 19 april
 "

Hierbij, ik heb het via Lennart toegestuurd.

Van: art.5.1-2e
 Verzonden: woensdag 19 april 2023 16:59
 Aan: art.5.1-2e <art.5.1-2e@pzh.nl>
 Onderwerp: Antwoord op vraag brief nr 11 PvdD commissie KNM 19 april

Hai,

Hierbij de antwoorden op de vragen van de PvdD.

Naar aanleiding van brief nr 11 heb ik de volgende vragen:

1. Zijn bij de informatiebijeenkomsten voor betrokkenen ook dierenbeschermingsorganisaties en natuurbeschermingsorganisaties uitgenodigd? Zo nee, waarom niet? Zo ja welke organisaties zijn dit?

De bijeenkomst was bedoeld voor de regio zelf. De diverse betrokken partijen zijn uitgenodigd: een groep agrariërs en vertegenwoordiger van LTO, indieners van de petitie, omwonende, de gemeenteraad, partijen als FBE/WBE, OZHZ/ODH en Animal Rights. Animal rights gaf aan niet in de gelegenheid te zijn om bij de bijeenkomst aanwezig te zijn.

2. Zo nee, op welke wijze zijn deze organisaties dan wel betrokken? Op welke wijze zijn zij door het college uitgenodigd om hun visie weer te geven en hun inbreng mee te geven om tot een gewogen oordeel te kunnen komen?

Bij het ontwikkelen van het soortenbeleid zijn natuur- en dierenbeschermingsorganisaties gevraagd in hoeverre de provincie moet inzetten op populatiebeheer van (verwilderde) damherten. Hierop hebben de natuurorganisaties aangegeven dat de provincie in moet zetten op een gezonde populatie damherten in het huidige leefgebied in de duinen (Kennemerland-Zuid) en daarbuiten een nulstand hanteert. Vanuit het proces om tot het soortenbeleid te komen en uit juridische procedures zijn wij op ook op de hoogte van de visie van de dierenrechtenorganisaties aangaande faunabeheer en specifiek het doden van dieren. Knelpunt hierin is dat de dierenrechtenorganisaties niet aangeven op welke wijze het voor hen wel acceptabel is om in te grijpen en een populatie in aantallen te verminderen. Waarschijnlijk willen ze überhaupt niet dat wordt ingegrepen. Misschien beter om te zeggen, dat hun visie bekend is, maar dat men niet met voorstellen komt waarop de populaties wel goed beheerd kunnen worden.

Naast het hier voorgenoemde proces hebben deze organisaties overigens ook nog een mogelijkheid om te reageren op het besluit op het moment dat het ontwerpbesluit ter inzage wordt gelegd.

3. Zijn sowieso dierenwelzijnsbelangen meegenomen om uiteindelijk tot een gewogen oordeel te komen? Zo nee, waarom niet? Zo ja welke zijn dit?

Er is nog geen oordeel in de vorm van een definitief besluit. Dierenwelzijn is als een van de uitgangspunt bij het onderzoek naar verschillende aanpakken meegenomen naast de andere (maatschappelijke) belangen.

4. Kunt u ons actief het nieuwe ontwerpbesluit doen toekomen?

Op het moment dat het ontwerpbesluit ter inzage wordt gelegd wordt het aan u toegezonden.

Groet,

art.5.1-2e

"

Van: [art.5.1-2e]
 Verzonden: 2023-12-20 15:38:34+00:00
 Aan: [art.5.1-2e] [art.5.1-2e] [art.5.1-2e]
 CC:
 Onderwerp: FW: Damherten op X en in AD
 "

Van: [art.5.1-2e] <[art.5.1-2e]@pzh.nl>
 Verzonden: woensdag 20 december 2023 09:40
 Aan: [art.5.1-2e] <[art.5.1-2e]@pzh.nl>
 Onderwerp: Damherten op X en in AD

Hi [art.5.1-2e]

Jou bekend? Veel bekende namen rond het artikel ([art.5.1-2e] [art.5.1-2e]
 [art.5.1-2e] dus wat dat betreft niets nieuws onder de zon.

<h [art.5.1-2e] r03.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Ftwitter.com
 %2 [art.5.1-2e] 2Fstatus%2F1737369650034364422&data=05%7C02%7 [art.5.1-2e]
 %40pzh.nl%7C912a94deea994bf4fee308dc0169589e
 %7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638386799177278110%7CUnknown
 %7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoiMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6Iik1hWwiLCJXVCI6Mn0%3
 D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=G9syt39jG0VhQEYKxFuf21CTSipfZ1H6vtXggRLJPCU
 %3D&reserved=0>

Vriendelijke groet,

[art.5.1-2e]

Contactcentrum - Webcare

Team Communicatie

T [art.5.1-2e]

M [art.5.1-2e]

E [art.5.1-2e]@pzh.nl <mailto:[art.5.1-2e]@pzh.nl>

www.zuid-holland.nl/contact <https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?
 url=http%3A%2F%2Fwww.zuid-holland.nl%2Fcontact&data=05%7C02%7C [art.5.1-2e]
 %40pzh.nl%7C912a94deea994bf4fee308dc0169589e
 %7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638386799177278110%7CUnknown
 %7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoiMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6Iik1hWwiLCJXVCI6Mn0%3
 D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=rHmj05zbTAQrXxxFhSCVo4RSpHWN0llLsVKXilG6kxk
 %3D&reserved=0>

Werkdagen: ma, di, wo, do, vr

Krachtig Zuid-Holland
 "

art.5.1-2e

art.5.1-2e

@

art.5.1-2e

Mooi stuk in het @RDHoekscheWaard @

art.5.1-2e

@ @berendpotjer @MeindertStolk @PSZuid_Holland
 @zuid_holland @GroenLinkszh @PvdAZH @gemeenteHW
 @GemeenteraadHw

8:09 a.m. · 20 dec. 2023 · 22 Weergaven

Van: Berend Potjer
 Verzonden: 2023-11-07 16:14:04+00:00
 Aan: art.5.1-2e art.5.1-2e
 CC: art.5.1-2e art.5.1-2e
 Onderwerp: FW: De damherten in de Hoeksche Waard
 "

Ha beste mensen,

Hier moeten wij wat mee. Ik denk dat ik in navolging van Meindert maar op bezoek ga, maar graag krijg ik alvast een schets van de situatie.

Ik ken die in hoofdlijnen wel, maar mijn beeld was dat er in Hoekse Waard

a) beperkte steun voor behoud van de roedel was (dat lijkt vrij breed),

b) er geen plek was voor de roedel (dat lijkt wel zo) en

c) de roedel groeit (dat lijkt dus niet zo, hoe zit dat).

Groeten,

Berend

Van: art.5.1-2e <art.5.1-2e@gemeentehw.nl>
 Verzonden: dinsdag 7 november 2023 10:33
 Aan: Berend Potjer <art.5.1-2e@pzh.nl>
 Onderwerp: De damherten in de Hoeksche Waard

Ha Berend,

Via team Damherten Hoeksche Waard begrijp ik dat BBB hen meldt dat jij als gedeputeerde over het lot van de damherten in de Hoeksche Waard gaat beslissen. Dat is hoopvol nieuws.

Misschien goed te weten dat GroenLinks HW zich altijd voor behoud van de roedel heeft ingezet en niet akkoord wil gaan met volledig afschot zoals de provincie eerder wilde.

Daarin staan we niet alleen, bijgaande motie is door alle fracties, m.u.v. VVD, in onze gemeenteraad aangenomen: Motie bescherm de damherten VoorWaards HW (raadsinformatie.nl) <<https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Fhoekschewaard.raadsinformatie.nl%2Fdocument%2F11072881%2F1%2FMotie%252Bbescherm%252Bde%252BBH&data=05%7C01%7C14464f2bb042412774e408dbdfa42e25%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638349668460581105%7CUnknown%7CTWfpbGZsb3d8eyJWIjoiMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6IklhaWwiLCJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C&sdata=ocxMA4pYfoPEx651o0lAx7M22DJ%2F0SCGLHgQyJcydvs%3D&reserved=0>>

Meindert Stolk is ook naar de Hoeksche Waard gekomen en heeft daar gesproken met inwoners en betrokkenen.

In de zaal van het Nationaal Landschapscentrum was iedereen unaniem tegen volledig afschot. Ook onze wethouder Harry van Waveren.

De damherten zijn zeer geliefd bij de inwoners, en staan zelfs op publicaties van onze gemeente, zo horen ze bij ons eiland.

Ik hoop dan ook dat Meindert Stolk, die zelf zo lang geen beslissing durfde te nemen, dit dossier niet louter gekleurd met zijn visie (namelijk volledig afschot) heeft doorgegeven.

Ons gebied biedt hen wel ruimte en de roedel leeft in harmonie met de leefomgeving.

Graag licht ik de lange geschiedenis van dit dossier toe, als je dit wilt met een kenner van de nog altijd relatief kleine roedel.

Fijn in ieder geval dat jij dit dossier nu onder je hoede hebt, dat biedt goede hoop!

Hartelijke groeten,

art.5.1-2e

Raadslid GroenLinks Hoeksche Waard

06- art.5.1-2e

"

Van: [art.5.1-2e]
 Verzonden: 2023-05-22 11:54:32+00:00
 Aan: [art.5.1-2e]
 CC:
 Onderwerp: FW: Uw bericht PZH-CC-2303 0571
 "

Van: Contactcentrum Provincie Zuid-Holland <zuidholland@pzh.nl
 <mailto:zuidholland@pzh.nl> >
 Verzonden: maandag 13 maart 2023 14:35
 Aan: [art.5.1-2e] gemeentehw.nl <mailto:[art.5.1-2e] gemeentehw.nl> ;
 [art.5.1-2e] gemeentehw.nl <mailto:[art.5.1-2e] gemeentehw.nl>
 Onderwerp: Uw bericht PZH-CC-2303 0571

-----Original Message-----

Melding: PZH-CC-2303 0571

Geachte [art.5.1-2e] [art.5.1-2e]

Naar aanleiding van uw bericht van zaterdag 11 maart 2023 het volgende.

Eind 2021 vernietigde de rechter de beslissing van de provincie om de volledige groep herten te verwijderen. De rechter heeft o.a. aangegeven dat onvoldoende is onderbouwd dat de populatie uit verwilderde dieren bestaat. Hiermee oordeelt de rechter niet dat het hier om een inheemse populatie damherten gaat. De provincie is, zoals door de rechter is bepaald, aan de slag gegaan om een nieuw besluit te nemen.

Om tot een nieuw besluit te komen hebben wij een adviesvraag uitgezet bij een damhertendeskundige. Aan de deskundige is gevraagd om te adviseren in de keuze om de populatie te verwijderen of te beheren. Eind augustus vorig jaar heeft de deskundige aangegeven dat hij vanwege privéomstandigheden de opdracht niet kon uitvoeren. Daarom moesten wij de adviesvraag begin september opnieuw uitzetten bij andere deskundigen. Dit onafhankelijke advies is nodig om een zorgvuldig onderbouwd besluit te kunnen nemen. Eind december hebben wij het adviesrapport ontvangen. Dit was dus later dan gehoopt en eerder door ons was aangegeven.

Mede op basis van het advies van de damhertendeskundigen wordt gewerkt aan een nieuw besluit, waarbij uiterste zorgvuldigheid in acht wordt genomen gezien de complexiteit van dit dossier. Het conceptbesluit zal ter toetsing worden voorgelegd aan een ter zake juridisch deskundige. Vervolgens zal het ontwerpbesluit namens Gedeputeerde Staten gedurende zes weken ter inzage worden gelegd. Wij verwachten 2e helft april te kunnen publiceren. Betrokkenen hebben dan de kans om hierop te reageren.

Uw bericht:

Geachte heer Stolk,

Wij begrijpen dat de Statenleden begin maart een brief van u hebben gekregen waaruit blijkt dat het besluit over de damherten in de Hoeksche Waard wederom wordt uitgesteld.

Eerder gaf u aan dat dit besluit afgelopen najaar zou worden genomen, nadat u in juni een informatiebijeenkomst in Numansdorp voor verschillende betrokken partijen had georganiseerd.

Opvallend daarbij was dat de damherten in de uitnodiging voor deze bijeenkomst 'verwilderd' (en dus onbeschermd) werden genoemd, terwijl de rechter toch anders heeft besloten waardoor de damherten tot op heden als wild en beschermd worden aangemerkt.

U had daar verdeeldheid verwacht, maar daar bleek iedereen achter de eerdere oproep van januari 2022 van onze gemeenteraad te staan. Die oproep luidde na de aangenomen motie 'erkenning en bescherming wilde damherten': ga niet in hoger beroep tegen de uitspraak van de rechter, erken de damhertenpopulatie als wild en daarmee beschermd, dit zodat diervriendelijk beheer en schadevergoeding voor agrariërs mogelijk wordt.

In september heeft de provincie toestemming gegeven voor kap van een deel van het leefgebied van de damherten aan de Schuringse Havenkade in Numansdorp. In de beantwoording van vragen hierover werden de damherten door zowel Gedeputeerde Staten als de Omgevingsdienst ZHZ 'verwilderd' genoemd en daarmee werd ons bezwaar tegen de kap als ongegrond beoordeeld. Waarmee u, naar ons idee, wederom de uitspraak van de Raad van State naast zich neerlegde.

Uw uitstel over het besluit tot na de Provinciale Statenverkiezingen is opmerkelijk. Het adviesrapport dat u heeft laten maken is er immers al sinds december.

U bent lijsttrekker voor het CDA. Wij roepen u daarom met klem op uw besluit over de damherten nog vóór de Provinciale Statenverkiezingen kenbaar te maken, zodat de inwoners van de Hoeksche Waard weten waarvoor ze kiezen.

Bij voorbaat dank.

Vriendelijke groeten,

art.5.1-2e - burgerraadslid BurgerBelangen

art.5.1-2e - raadslid GroenLinks Hoeksche Waard

Met vriendelijke groet,

Contactcentrum
Provincie Zuid-Holland

T 070 441 6622

E zuidholland@pzh.nl <mailto:zuidholland@pzh.nl>

www.zuid-holland.nl/contact <https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?

url=http%3A%2F%2Fwww.zuid-holland.nl%2Fcontact&data=05%7C01 art.5.1-2e

%40pzh.nl%7C328eae36803f46269a1308db5aaa8b3a

%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638203460751348916%7CUnknown

%7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoicMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6IkhawwiLCJXVCI6Mn0%3

D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=a4ZDF7HDL1CkLRfoSYpT9whiJvErJHcKm0QmpAHJSxw

%3D&reserved=0>

Elke dag beter. Zuid-Holland.

"

Van: [art.5.1-2e]
 Verzonden: 2023-05-15 09:34:54+00:00
 Aan: [art.5.1-2e]
 CC: [art.5.1-2e]
 Onderwerp: Graag versturen: PZH Contactcentrum melding PZH-CC-2303 0996 - Smaad en laster tov Team Damherten Hoeksche Waard

Ha [art.5.1-2e]

Wil jij onderstaande reactie aan [art.5.1-2e] sturen?

Dank en groet,

[art.5.1-2e]

Beste heer [art.5.1-2e]

Wij hebben van u geregeld direct of indirect (via OZHZ) signalen ontvangen en vragen beantwoord. Ook uw visie wordt meegenomen in de moeilijke belangenafweging die wij als provincie moeten maken. In de informerende interne memo aan Gedeputeerde Staten is de geschiedenis van de afgelopen jaren geschetst. Het is ons bekend dat de situatie bij verschillende partijen, groepen en individuen over en weer emoties oproepen.

Groet,

KCC

Van: Contactcentrum Provincie Zuid-Holland <zuidholland@pzh.nl
 <mailto:zuidholland@pzh.nl> >
 Verzonden: maandag 17 april 2023 12:59
 Aan: [art.5.1-2e] <[art.5.1-2e]@pzh.nl <mailto:[art.5.1-2e]@pzh.nl> >
 Onderwerp: PZH Contactcentrum melding PZH-CC-2303 0996 - Smaad en laster tov Team Damherten Hoeksche Waard

-----Original Message-----

Melding PZH-CC-2303 0996

Hoi [art.5.1-2e]

Enigszins verwarrend noemt onze automatische herinnering alleen de originele melding (daarover zijn we in gesprek met Topdesk), maar in dit geval betrof het een aanvullend bericht van [art.5.1-2e] (zie bijlage). Kun je daar wellicht nog een reactie op geven?

Aanmelder

Naam:

[art.5.1-2e]

E-mailadres:

[art.5.1-2e] <[art.5.1-2e]@pzh.nl>

Telefoonnummer:

[art.5.1-2e]

Melding

Omschrijving:

Smaad en laster tov Team Damherten Hoeksche Waard

Tijdstip aangemeld:

21-03-2023 13:29

CC actie's tot nu toe:

17-04-2023 12:02

[art.5.1-2e](#)

Beste collega,

Deze melding is als afgehandeld zie bijgevoegde mail.

Groet,

[art.5.1-2e](#)

Van: Contactcentrum Provincie Zuid-Holland <zuidholland@pzh.nl

<mailto:zuidholland@pzh.nl> >

Verzonden: maandag 17 april 2023 11:03

Aan: [art.5.1-2e](#) <[art.5.1-2e](#)@pzh.nl> <mailto:[art.5.1-2e](#)@pzh.nl> >

Onderwerp: Herinnering PZH Contactcentrum melding PZH-CC-2303 0996 - Smaad en laster tov Team Damherten Hoeksche Waard

Urgentie: Hoog

Oorspronkelijke melding:

Contactformulier met de volgende gegevens is ontvangen.

Overz ngevulde gegevens Uw gegevens

Naam [art.5.1-2e](#)

E-mailadres [art.5.1-2e](#) <mailto:[art.5.1-2e](#)>

Telefoonnummer [art.5.1-2e](#)

Uw vraag

Beschrijf hier uw vraag of reactie Betreft de damherten van de Hoeksche Waard

In het laatste Woo verzoek is het rapport wat naar de Gedeputeerde Staten is verzonden boven water gekomen. Hierin wordt nadrukkelijk vermeldt dat Team Damherten enkele agrariërs zou hebben bedreigd. Als jullie je huiswerk nu eens goed hadden gedaan hadden jullie toch iets anders moeten constateren. Wij als Team Damherten hebben vaak melding gemaakt van bedreiging en dit is ook bij de politie bekend. Tevens zijn wij in bezit van filmpjes die we tot heden niet openbaar hebben gemaakt die het tegendeel bewijzen. Verder doet het mij maar ook mijn andere teamleden pijn dat wij worden afgeschilderd als een stel idioten die zorgen voor bedreigingen etc etc. Er heeft nooit hoor en wederhoor plaatsgevonden en door dit dan zomaar in een rapport te schrijven naar Gedeputeerde Staten is dit volgens ons een vorm van smaad en laster tov Team Damherten Hoeksche Waard.

Wij vragen u dan ook hoe u aan deze eenzijdige informatie komt die niet op waarheid berust is maar wel in een officieel rapport staat geschreven.

In afwachting van uw reactie verblijven wij,

Met vriendelijke groet,

[art.5.1-2e](#)

namens Team Damherten Hoeksche Waard

Voeg eventuele bijlagen (foto's, filmpjes) toe.

Controle gegevens

Alle gegevens zijn correct en volledig ingevuld Ja

Details van het ingeleverde formulier

Inleverdatum 21-3-2023 13:27:10

Referentie 8134

Product id 35

Product naam Contactformulier

Aantal bijlagen 0

Bezoekadres

Provincie Zuid-Holland

Zuid-Hollandplein 1

2596 AW Den Haag

T: 0704416611

Postadres

Provincie Zuid-Holland

Postbus 90602

2509 LP Den Haag

Met vriendelijke groet,

art.5.1-2e

Contactcentrum

Provincie Zuid-Holland

<<https://pzhkcc.topdesk.net/emaillogo/logo%20PZH-handtekening.png>>

T 070 441 6622

E zuidholland@pzh.nl <<mailto:zuidholland@pzh.nl>>

www.zuid-holland.nl/contact <<https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=http%3A%2F%2Fwww.zuid-holland.nl%2Fcontact&data=05%7C01%7C%40pzh.nl%7C3acbedf62fd5430d539b08db5516e04f%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638197328985112374%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoiMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6Iik1haWwiLCJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C&sdata=EFQQv06szpznOVQLr%2FHcrRFMIcHm39flCP3cYsG0tns%3D&reserved=0>>

Elke dag beter. Zuid-Holland.

"

Van: art.5.1-2e
 Verzonden: 2023-07-04 11:42:52+00:00
 Aan: art.5.1-2e
 CC: art.5.1-2e art.5.1-2e
 Onderwerp: RE: Adviesvraag damhert [XIN-DM004.FID75325]
 "

Beste art.5.1-2e

Dat lukt mij morgen. Is dat goed?

Met vriendelijke groet,

art.5.1-2e

art.5.1-2e

Advocaat

SIX advocaten | IJdok 25 | 1013 MM Amsterdam

T: art.5.1-2e M: art.5.1-2e

E: art.5.1-2e@sixlegal.nl <mailto:art.5.1-2e@sixlegal.nl> | W: www.sixlegal.nl
 <https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=http%3A%2F%2Fwww.sixlegal.nl%2F&data=05%7C01%7C%7C6635302bf2454e0a56d808db7c7309fd%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638240605766961888%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoiMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6IjE6IkhawWiLCJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=mJRBfYaVLZuZFR7F%2FpExHdDpoKNn4xCuU1VX3ln8SI%3D&reserved=0>

<https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Fchambers.com%2Fdepartment%2Fsix-advocaten-real-estate-construction-europe-7%3A995%3A155%3A1%3A22770531&data=05%7C01%7C%7C6635302bf2454e0a56d808db7c7309fd%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638240605766961888%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoiMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6IjE6IkhawWiLCJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=0Xy3n6I1BB%2BzdHWHk5%2FA9M1da26%2Fqq9evTx7ci3VXM%3D&reserved=0> <https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Fwww.legal500.com%2Ffirms%2F16904-six-advocaten%2F21946-amsterdam-netherlands%2F&data=05%7C01%7C%7C6635302bf2454e0a56d808db7c7309fd%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638240605766961888%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoiMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6IjE6IkhawWiLCJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=0THAwQTZgfBc9TAXwAPKXs6jjd0yMdY%2BWtP%2FdZsw%2FDA%3D&reserved=0>

Onze disclaimer <https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=http%3A%2F%2Fwww.sixlegal.nl%2Fgeneral%2Fe-mail-disclaimer&data=05%7C01%7C%7C6635302bf2454e0a56d808db7c7309fd%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638240605766961888%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoiMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6IjE6IkhawWiLCJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=KITvbdY0AJu832ZYjDfaBDMkKKLLfShUeZt9fe0v%2BY%3D&reserved=0> is van toepassing op alle uitgaande e-mailberichten.

Our disclaimer <https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=http%3A%2F%2Fwww.sixlegal.nl%2Fgeneral%2Fe-mail-disclaimer&data=05%7C01%7C%7C6635302bf2454e0a56d808db7c7309fd%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638240605766961888%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoiMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6IjE6IkhawWiLCJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=KITvbdY0AJu832ZYjDfaBDMkKKLLfShUeZt9fe0v%2BY%3D&reserved=0> applies to all outgoing e-mail messages.

Van: art.5.1-2e <art.5.1-2e@pzh.nl>

Verzonden: donderda 1 juni 2023 09:05
Aan: art.5.1-2e [redacted] art.5.1-2e [redacted] sixlegal.nl>
CC: art.5.1-2e [redacted] <art.5.1-2e [redacted] pzh.nl>; art.5.1-2e [redacted]
<art.5.1-2e [redacted] pzh.nl>
Onderwerp: Adviesvraag damhert

Goedemorgen art.5.1-2e

Hierbij een nieuw verzoek om advies.

Het betreft de damherten in de Hoeksche Waard. Je hebt al eens eerder geadviseerd over een eventueel hoger beroep aangaande deze damherten, maar er is toen voor gekozen om niet in hoger beroep te gaan maar helemaal opnieuw te beginnen. Het concept-resultaat daarvan is bijgevoegd, evenals een rapport dat mede de basis vormt voor dit besluit.

Graag jouw advies over de juridische houdbaarheid van het besluit. Lukt dat op korte termijn?

Groet,

art.5.1-2e

art.5.1-2e

Juridisch adviseur

Afdeling Water en Groen

T 070 - art.5.1-2e

M 06 - art.5.1-2e

E [art.5.1-2e](#) pzh.nl <mailto:[art.5.1-2e](#) pzh.nl>

```
www.zuid-holland.nl/contact <https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=http%3A%2F%2Fwww.zuid-holland.nl%2Fcontact&data=05%7C01%7C%40pzh.nl%7C6635302bf2454e0a56d808db7c7309fd%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638240605766961888%7CUnknown%7CTWfPbGZsb3d8eyJWljoimc4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6Ik1hawwiLCJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C7C&sdata=%2BRAB0RHZ%2BBENXrvBeMPWjhQsreocxQ6WgfrsPdmRmtk%3D&reserved=0>
```

Werkdagen: ma, di, wo, do, vr

Elke dag beter. Zuid-Holland.

-Wanneer u de provincie Zuid-Holland een e-mail stuurt, ontvangt u binnen 2 werkdagen een reactie en binnen twee weken een antwoord. Al uw informatie wordt vertrouwelijk behandeld. Persoons- of adresgegevens worden uitsluitend gebruikt waarvoor u ze heeft verstrekt. Uw e-mailbericht wordt op een goede en veilige manier gearchiveerd.

-Vragen kunt u stellen via het contactformulier
<<https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Fformulieren.zuid-holland.nl%2FDefault.aspx%3FscenarioID%3DscContact&data=05%7C01%7Bart.5.1-2e%40pzh.nl%7C6635302bf2454e0a56d808db7c7309fd%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638240605766961888%7CUnknown%7CTWfpbGZsb3d8eyJWljoimc4wLjAwMDAiLCJQIjoiv2luMzIiLCJBtIi6Ik1haWwiLCJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C&sdata=vYMYRVu5ZKbg%2Bpz3JuBeNs%2BrUkyiBDVnrFfkEvbVBlo%3D&reserved=0>

"

RE: Concept stukken besluit damhert Hoeksche Waard

Berend Potjer <[art.5.1-2e]@pzh.nl>

Ma 18-12-2023 09:37

Aan: [art.5.1-2e] <[art.5.1-2e]@pzh.nl>

CC: [art.5.1-2e] <[art.5.1-2e]@pzh.nl>; [art.5.1-2e] <[art.5.1-2e]@pzh.nl>; [art.5.1-2e] <[art.5.1-2e]@pzh.nl>; [art.5.1-2e] <[art.5.1-2e]@pzh.nl>

📎 1 bijlagen (191 kB)

GS brief aan PS Damherten Hoeksche Waard (1).docx;

Ha [art.5.1-2e] en collega's,

Dank voor het zorgvuldige voorbereiding. Bijgaand mijn opmerkingen bij de brief.

Uit de stakeholderanalyse lijkt het alsof dat er eigenlijk maar een partij tegen is (Team Beheer Damherten [art.5.1-2e]) klopt dat?

De "opdracht" heb ik ook nog even bekeken, die noemt in de eerste alinea dat er gebruik gemaakt mag worden van honden en steekwapens. Dat geeft een andere indruk. Dus ik weet niet of het handig is dat bij te voegen?

Groeten,

Berend

Van: [art.5.1-2e] <[art.5.1-2e]@pzh.nl>

Verzonden: vrijdag 15 december 2023 15:57

Aan: Berend Potjer <[art.5.1-2e]@pzh.nl>

CC: [art.5.1-2e] <[art.5.1-2e]@pzh.nl>; [art.5.1-2e] <[art.5.1-2e]@pzh.nl>; [art.5.1-2e] <[art.5.1-2e]@pzh.nl>; [art.5.1-2e] <[art.5.1-2e]@pzh.nl>; [art.5.1-2e] <[art.5.1-2e]@pzh.nl>; [art.5.1-2e] <[art.5.1-2e]@pzh.nl>

Onderwerp: Concept stukken besluit damhert Hoeksche Waard

Beste Berend,

Op jouw verzoek hebben wij de GS-brief aangepast. De aangepaste versie is bijgevoegd als bijlage. Het zou fijn zijn als je voor a.s. dinsdagmiddag akkoord kan geven op de GS brief.

In de bijlage is ook het concept communicatieplan (dit betreft een 80% versie) bijgevoegd met een aantal relevante stukken.

Met vriendelijk groet,

[art.5.1-2e]

Beleidsmedewerker faunabeheer,

exotenbestrijding & VTH Wet natuurbescherming

Afdeling Water & Groen

[art.5.1-2e]

E [art.5.1-2e]@pzh.nl

www.zuid-holland.nl/contact

Werkdagen: ma, di, wo, do, vrij

Elke dag beter. Zuid-Holland.

-Wanneer u de provincie Zuid-Holland een e-mail stuurt, ontvangt u binnen 2 werkdagen een reactie en binnen twee weken een antwoord. Al uw informatie wordt vertrouwelijk behandeld. Persoons- of adresgegevens worden uitsluitend gebruikt waarvoor u ze heeft verstrekt. Uw e-mailbericht wordt op een goede en veilige manier gearchiveerd.

-Vragen kunt u stellen via <https://www.zuid-holland.nl/contact/contactinformatie/>

Gedeputeerde Staten

Provinciehuis
Postbus 90602
2509 LP Den Haag
T 070 - 441 66 11
www.zuid-holland.nl/contact

Datum
Zie verzenddatum linksonder

Ons kenmerk
PZH-2023-846540284
DOS-2018-0008466
Uw kenmerk

Bijlagen
2

Provinciale Staten

Onderwerp

Besluit verwilderde damherten Hoeksche Waard

Geachte Statenleden,

In een provincie waar veel mensen en dieren samenleven, is het continue zoeken naar balans. Om deze balans te behouden, moet er soms worden ingegrepen. Met deze brief informeren wij u over het besluit dat is genomen met betrekking tot de verwilderde damherten in de Hoeksche Waard.

De damherten die in 2000 zijn ontsnapt in de Hoeksche Waard hebben zich goed weten te handhaven. In 23 jaar tijd is de populatie verwilderd en heeft zich vermenigvuldigd tot ongeveer 40 herten. Het aanpassingsvermogen en de grote groeisnelheid van de populatie in combinatie met de beschikbaarheid van voldoende voedsel, maken dat het aantal damherten in de Hoeksche Waard zonder menselijk ingrijpen snel toe neemt. Dit hebben we eerder ook gezien bij andere damhertenpopulaties, zoals in de Waterleiding duinen, waar grote aantallen damherten zorgden voor overlast, schade aan de natuur en onveilige verkeerssituaties.

Een groeiende populatie herten buiten de Noord- en Zuid-Hollandse duinen is onwenselijk en niet ingrijpen in de Hoeksche Waard is dus geen optie. Dit is niet alleen de conclusie van Gedeputeerde Staten, maar ook van andere stakeholders zoals omwonenden, de gemeente Hoeksche Waard, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten. Door in te grijpen voorkomen we verdere aantasting van biodiversiteit, aanrijdingen met damherten en schade aan landbouwgewassen.

Uitvoering beleid

In het kader van de balans en als onderdeel van het Omgevingsbeleid, waarin wij regelen hoe de schaarse grond in Zuid-Holland ingericht en beheerd wordt, heeft Provinciale Staten 8 maart jl. een nieuw Soortenbeleid vastgesteld. Daarbij heeft Provinciale Staten besloten dat in dit beleid is aangegeven dat wij damherten thuishoren in enkel en alleen in zetten op een gezonde populatie damherten in het huidige leefgebied, de Noord- en Zuid-Hollandse duinen. In het Soortenbeleid is ook opgenomen dat het vestigen van nieuwe (populaties) verwilderde dieren binnen de provincie niet wenselijk is.

In 2020 heeft GS had het college (of hadden Gedeputeerde Staten) daarom het besluit genomen om de damhertenpopulatie in de Hoeksche Waard te reduceren tot 0. Naar aanleiding van dit besluit hebben hadden twee dierenrechtenorganisaties beroep aangetekend, waarna de rechter heeft aangegeven dat het besluit beter onderbouwd moest worden.

Met opmerkingen [BP1]: Na 23 jaar zijn er maar 40, dat is minder dan 2 per jaar. In 2020 waren het er ook ca. 40 dus graag onderbouwen dat het snel toeneemt?

Met opmerkingen [BP2]: Niet wij, maar PS

Met opmerkingen [BP3]: Huidige leefgebied is ook Hoekse Waard...

Met opmerkingen [BP4]: Toen was het soortenbeleid nog niet vastgesteld, dus daarom klopt niet

provincie
Zuid-Holland

Ons kenmerk
PZH-2023-845540284

Onafhankelijk advies

Naar aanleiding van de uitspraak van de rechter heeft de provincie opdracht gegeven voor het schrijven van een onafhankelijk advies over de ontwikkeling van de damhertenpopulatie in de Hoeksche Waard. In het [rapport](#) dat is opgesteld door Worm-Advies en Natuurlijk! Fauna-Advies wordt ingegaan op de levenswijze, verwachte populatieontwikkeling, beheersscenario's en de daaruit voortvloeiende consequenties. Er is gedegen onderzoek gedaan naar alternatieven voor afschot door te kijken naar vormen van anticonceptie en het verplaatsen van de populatie. Het advies uit het rapport onderschrijft ons eerder genomen besluit om de populatie te reduceren tot 0 door middel van afschot.

Met opmerkingen [BP5]: Ik mis hier overwegingen uit de D memo
Dat dit (ook) was nav gemeenteraadsnotie, dat er drie scenario's zijn. Dat eea grondig is onderzocht met hertendeskundige en in overleg met gebiedspartijen. Ook andere opties verkend. Blijf er maar een over.....

Besluit

Wij zijn ons bewust van [het sentiment de betrokkenheid van de Hoekse in de samenleving met betrekking tot bij](#) dit dossier en hebben ons besluit zorgvuldig heroverwogen. Op basis van het bovengenoemde rapport, de uitspraak van de rechter en het door uw Staten vastgestelde Soortenbeleid, zijn wij tot een nieuw besluit¹ gekomen. [Uit alle afwegingen blijkt dat de enige optie is waarbij dat](#) de damhertenpopulatie in de Hoeksche Waard [gereduceerd](#) wordt [teruggebracht](#) tot 0 [door afschot](#). Dit is de enige manier om de balans in het gebied te behouden en uitvoering te geven aan het Soortenbeleid. Door onze verantwoordelijkheid te nemen en nu deze lastige beslissing te nemen, voorkomen we dat er ieder jaar opnieuw herten gedood moeten worden om de populatie beheersbaar te houden. Het terugbrengen van de populatie zal zorgvuldig worden uitgevoerd binnen [een tijdbestek van 5 jaar, waarbij er alles aan wordt gedaan om onnodig lijden en stress bij de herten te vermijden.](#)

Met opmerkingen [BP6]: 5 jaar, maar dan komen er dus ondertussen (gezien groeisnelheid e.d.) heel veel bij!

Als provincie hebben wij de verantwoordelijkheid om een zorgvuldige afweging te maken tussen de verschillende belangen in de samenleving. Wij realiseren ons dat [sommigen graag een andere uitkomst hadden gezien, dit besluit voor sommige van u onwenselijk is](#), maar het is aan de provincie om deze lastige beslissing te nemen. Wij hebben lang en zorgvuldig nagedacht over dit besluit en kunnen niet anders dan concluderen dat het nu nemen van dit besluit met het oog op de natuur, de maatschappelijke belangen en het dierenwelzijn, op de lange termijn het enige juiste is. Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland,
secretaris,

voorzitter,

drs. M.J.A. van Bijnen MBA

drs. J. Smit

Wij verzoeken u in uw correspondentie altijd het DOS-nummer (DOS) te vermelden.

Meer informatie www.zuid-holland.nl/contact

¹ Dit besluit is in mandaat van Gedeputeerde Staten door Omgevingsdienst Haaglanden opgesteld. Voor de inhoudelijke onderbouwing van het door ons gemaakte besluit verwijzen wij u naar bijgevoegde opdracht [met kenmerk: ODH-2023.](#)

Ons kenmerk
PZH-2023-845540284

Bijlagen:

- Beheeradvies damwild in de 'Hoeksche Waard'
- Opdracht damherten Hoeksche Waard kenmerk: ODH-2023

Van: [art.5.1-2e]
 Verzonden: 2023-11-07 17:13:42+00:00
 Aan: Berend Potjer
 CC: [art.5.1-2e] [art.5.1-2e] [art.5.1-2e] [art.5.1-2e]
 [art.5.1-2e]
 Onderwerp: RE: De damherten in de Hoeksche Waard
 "
 Dag Berend,

Tijdens de vorige collegeperiode is de knoop (in GS) doorgehakt dat gewerkt zou worden aan een besluit om de gehele populatie damherten weg te nemen. Daarvan uitgaande is achter de schermen gewerkt aan een dergelijk besluit. Vanwege alle gevoeligheden heeft de formulering hiervan de nodige tijd gevraagd, maar inmiddels nadert de ontheffing zijn voltooiing.

Bijgevoegd een eindconcept waarin de situatie uitvoerig wordt geschetst. Daarin vind je ook antwoorden op je vragen. Het is lastig om uitspraken te doen over de hoeveelheid 'steun voor behoud van de roedel'. De eigenaren/beheerders van de terreinen waar de damherten lopen zijn bepaald geen voorstander. Anderen zien graag damherten, maar hebben m.i. weinig zicht op de consequenties in de (nabije) toekomst.

Bijgevoegd besluit is nog een concept, er moet nog een laatste ambtelijke/juridische check op worden uitgevoerd. Daarna zal dit stuk ter inzage moeten worden gelegd waarbij belanghebbenden in de gelegenheid worden gesteld om zienswijzen in te dienen. Pas na verwerken van de zienswijzen zal een definitief besluit worden genomen.

Als je naar aanleiding hiervan nog vragen hebt, stel ik voor dat we daar een overleg voor inplannen.

Groet,

[art.5.1-2e]

Van: Berend Potjer <[art.5.1-2e]@pzh.nl>
 Verzonden: dinsdag 7 november 2023 16:14
 Aan: [art.5.1-2e] <[art.5.1-2e]@pzh.nl>; [art.5.1-2e] <[art.5.1-2e]@pzh.nl>
 CC: [art.5.1-2e] <[art.5.1-2e]@pzh.nl>; [art.5.1-2e] <[art.5.1-2e]@pzh.nl>
 <[art.5.1-2e]@pzh.nl>
 Onderwerp: FW: De damherten in de Hoeksche Waard

Ha beste mensen,

Hier moeten wij wat mee. Ik denk dat ik in navolging van Meindert maar op bezoek ga, maar graag krijg ik alvast een schets van de situatie.

Ik ken die in hoofdlijnen wel, maar mijn beeld was dat er in Hoekse Waard

- a) beperkte steun voor behoud van de roedel was (dat lijkt vrij breed),
- b) er geen plek was voor de roedel (dat lijkt wel zo) en
- c) de roedel groeit (dat lijkt dus niet zo, hoe zit dat).

Groeten,

Berend

Van: [art.5.1-2e] <[art.5.1-2e]@gemeentehw.nl>
 <mailto:[art.5.1-2e]@gemeentehw.nl>
 Verzonden: dinsdag 7 november 2023 10:33
 Aan: Berend Potjer <[art.5.1-2e]@pzh.nl> <mailto:[art.5.1-2e]@pzh.nl>
 Onderwerp: De damherten in de Hoeksche Waard

Ha Berend,

Via team Damherten Hoeksche Waard begrijp ik dat BBB hen meld dat jij als gedeputeerde over het lot van de damherten in de Hoeksche Waard gaat beslissen. Dat is hoopvol nieuws.

Misschien goed te weten dat GroenLinks HW zich altijd voor behoud van de roedel heeft ingezet en niet akkoord wil gaan met volledig afschot zoals de provincie eerder wilde.

Daarin staan we niet alleen, bijgaande motie is door alle fracties, m.u.v. VVD, in onze gemeenteraad aangenomen: Motie bescherm de damherten VoorWaards HW (raadsinformatie.nl) <<https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Fhoekschewaard.raadsinformatie.nl%2Fdocument%2F11072881%2F1%2FMotie%252Bbescherm%252Bde%252BHW&data=05%7C01%7C%7C3f1ca301516e49b6cf3008dbdfac8316%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C638349704273148993%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoiMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6IjEhYWwiLCJXVCi6Mn0%3D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=SyfLWDnPrnybJ3rF%2FBUvjccbIrZJyh08jZksQBRQSkQ%3D&reserved=0>>

Meindert Stolk is ook naar de Hoeksche Waard gekomen en heeft daar gesproken met inwoners en betrokkenen.

In de zaal van het Nationaal Landschapscentrum was iedereen unaniem tegen volledig afschot. Ook onze wethouder Harry van Waveren.

De damherten zijn zeer geliefd bij de inwoners, en staan zelfs op publicaties van onze gemeente, zo horen ze bij ons eiland.

Ik hoop dan ook dat Meindert Stolk, die zelf zo lang geen beslissing durfde te nemen, dit dossier niet louter gekleurd met zijn visie (namelijk volledig afschot) heeft doorgegeven.

Ons gebied biedt hen wel ruimte en de roedel leeft in harmonie met de leefomgeving.

Graag licht ik de lange geschiedenis van dit dossier toe, als je dit wilt met een kenner van de nog altijd relatief kleine roedel.

Fijn in ieder geval dat jij dit dossier nu onder je hoede hebt, dat biedt goede hoop!

Hartelijke groeten,

art.5.1-2e

Raadslid GroenLinks Hoeksche Waard

06 art.5.1-2e
"

Van: [art.5.1-2e]
 Verzonden: 2023-06-23 13:56:23+00:00
 Aan: [art.5.1-2e] [art.5.1-2e]
 CC: [art.5.1-2e]
 Onderwerp: RE: Nieuwe damhertenschade?
 "
 Ha [art.5.1-2e]

Volgens onze database nog niet (laatste update 6 juni). Het zou kunnen zijn dat er eventueel taxaties zijn uitgevoerd, maar dat hier nog niet de taxatierapporten van zijn ontvangen. Als dit het geval is, dan weet [art.5.1-2e] hier waarschijnlijk meer over.

Met vriendelijke groet,

[art.5.1-2e]

adviseur Faunazaken

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl
 <[https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=http%3A%2F%2Fwww.bij12.nl%2F&data=05%7C01%7\[art.5.1-2e\]40pzh.nl%7C23529efc8e0a492bf60408db73e0df1a%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638231181896583556%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoiMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6IkJhWmwiLCJXVCi6Mn0%3D%7C3000%7C%7C&sdata=zLsizJCdmaek%2FbGG6pxtxoNVghGVDh6p68%2BXnf55IHM%3D&reserved=0](https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=http%3A%2F%2Fwww.bij12.nl%2F&data=05%7C01%7[art.5.1-2e]40pzh.nl%7C23529efc8e0a492bf60408db73e0df1a%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638231181896583556%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoiMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6IkJhWmwiLCJXVCi6Mn0%3D%7C3000%7C%7C&sdata=zLsizJCdmaek%2FbGG6pxtxoNVghGVDh6p68%2BXnf55IHM%3D&reserved=0)>

T +31 [art.5.1-2e] | F +31 [art.5.1-2e], E [art.5.1-2e] bij12.nl
 <[mailto:\[art.5.1-2e\]@bij12.nl](mailto:[art.5.1-2e]@bij12.nl)>

Van: [art.5.1-2e] <[art.5.1-2e]@pzh.nl>
 Verzonden: vrijdag 23 juni 2023 12:28
 Aan: [art.5.1-2e] <[art.5.1-2e]@bij12.nl>; [art.5.1-2e]
 <[art.5.1-2e]@bij12.nl>
 CC: [art.5.1-2e] <[art.5.1-2e]@pzh.nl>
 Onderwerp: Nieuwe damhertenschade?

Hoi [art.5.1-2e]

Even een checkvraag: zijn er sinds maart dit jaar nog nieuwe damhertenschades getaxeerd?

Ik heb nu dit overzichtje voor de jaren 2021, 2022 en 2023:

Adres

Type gewas

Schadeoppervlak

Getaxeerd schadebedrag

Numansdorp

Appels

3,87 ha

€ 16.703,74

Numansdorp

Wintertarwe

4,12 ha

€ 1.220,05

Numansdorp

Uien, zaai

29,16 ha

€ 6.561,00

Numansdorp

Aardappelen

17,77 ha

€ 3.494,52

Numansdorp

Populierenaanplant

8,82 ha

€ 2.175,00

Alvast bedankt, groet,

art.5.1-2e

art.5.1-2e

Juridisch adviseur

Afdeling Water en Groen

T 070 - art.5.1-2e

M 06 - art.5.1-2e

E art.5.1-2e pzh.nl <mailto:art.5.1-2e pzh.nl>

www.zuid-holland.nl/contact <https://eur03.safelinks.protectio
url=http%3A%2F%2Fwww.zuid-holland.nl%2Fcontact&data=05%7C01%7C
%40pzh.nl%7C23529efc8e0a492bf60408db73e0df1a
%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638231181896583556%7CUnknown
%7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoimC4wLjAwMDAiLCJQIjoiv2luMzIiLCJBTiI6Ik1haWwiLCJXVCI6Mn0%3
D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=QGXAhcqtDkmnMLV%2F76aiXoo0eDjM0utKqCuo0v7YbsM
%3D&reserved=0>

Werkdagen: ma, di, wo, do, vr

Elke dag beter. Zuid-Holland.

-Wanneer u de provincie Zuid-Holland een e-mail stuurt, ontvangt u binnen 2 werkdagen een reactie en binnen twee weken een antwoord. Al uw informatie wordt vertrouwelijk behandeld. Persoons- of adresgegevens worden uitsluitend gebruikt waarvoor u ze heeft verstrekt. Uw e-mailbericht wordt op een goede en veilige

manier gearchiveerd.

-Vragen kunt u stellen via het contactformulier
 <https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F
 %2Fformularien.zuid-holland.aspx%3FscenarioID
 %3DscContact&data=05%7C01%7C art.5.1-2e 40pzh.nl
 %7C23529efc8e0a492bf60408db73e0df1a
 %7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638231181896583556%7CUnknown
 %7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoiMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6IklhaWwiLCJXVCI6Mn0%3
 D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=mCi09FuoTD9pFQTm1xkch9McWA1CayPxP9gcKB4VN9U
 %3D&reserved=0> .
 "

Werkt voor provincies

Van: [art.5.1-2e]
 Verzonden: 2023-05-16 16:02:31+00:00
 Aan: [art.5.1-2e] Meindert Stolk; [art.5.1-2e]
 CC: [art.5.1-2e] [art.5.1-2e]
 Onderwerp: Startmail inzake damherten in de Hoeksche Waard
 "

Beste [art.5.1-2e]

Op 26 april 2023 is wederom een Woo-verzoek binnengekomen van [art.5.1-2e] betreffende de damherten in de Hoeksche Waard. Gevraagd wordt correspondentie die heeft plaatsgevonden vanaf 15 december 2022 tot heden over de damherten van de Hoeksche Waard.

Uiterlijk 24 mei 2023 moet de workflow voor het antwoord zijn afgerond. Om juridische procedures bij de afhandeling van dit verzoek te voorkomen, verzoeken we uw medewerking om deze wettelijke termijn na te komen.

Voor de plaats van het dossier in het IDMS, zie deze link;
<https://idms/otcs/llisapi.dll?func=ll&objId=831786788&objAction=browse>

Vanuit uw afdeling is [art.5.1-2e] onze contactpersoon, [art.5.1-2e] is reeds op de hoogte van dit nieuwe verzoek.

Vanuit ons Woo-team is [art.5.1-2e] behandelend ambtenaar.

De spelregels die van toepassing zijn bij het behandelen van een Woo-verzoek zijn ook als bijlage toegevoegd.

Met vriendelijke groet,

[art.5.1-2e]

Bureau beleidscoördinatie en advies
 Team Wet Open Overheid

M [art.5.1-2e]

E [art.5.1-2e] pzh.nl <mailto:[art.5.1-2e]@pzh.nl>

[linkedin.com/in/\[art.5.1-2e\]](https://www.linkedin.com/in/[art.5.1-2e])

[www.zuid-holland.nl/contact <https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=http%3A%2F%2Fwww.zuid-holland.nl%2Fcontact&data=05%7C01%7C\[art.5.1-2e\]@pzh.nl%7C6b0671b998d344bbec7408db56163142%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638198425534800145%7CUnknown%7CTWFPbGZsb3d8eyJWljojMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6Ik1hYWw%7CJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=b%2F3Y4V83bo5fFL5NAvkw5u%2Fi4u6jNpB56EvvyU4Qx0E%3D&reserved=0>](https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=http%3A%2F%2Fwww.zuid-holland.nl%2Fcontact&data=05%7C01%7C[art.5.1-2e]@pzh.nl%7C6b0671b998d344bbec7408db56163142%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638198425534800145%7CUnknown%7CTWFPbGZsb3d8eyJWljojMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6Ik1hYWw%7CJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=b%2F3Y4V83bo5fFL5NAvkw5u%2Fi4u6jNpB56EvvyU4Qx0E%3D&reserved=0)

Werkdagen: ma, di, do, vr

Elke dag beter. Zuid-Holland.

"

Spelregels bij de afhandeling van een Woo-verzoek

- Het Woo-team informeert het afdelingshoofd van de afdeling waarop het Woo-verzoek betrekking heeft.
- Het Afdelingshoofd wijst een contactpersoon aan en een eventuele vervanger voor de situatie dat de contactpersoon met verlof gaat. Het contactpersoon is aanspreekpunt voor het Woo-team en zorgt voor het verzamelen van de opgevraagde documenten.
- Op het verzoek moet binnen 4 weken worden beslist. In bepaalde omstandigheden kan deze termijn met 2 weken worden verdaagd.
- Om juridische procedures bij de afhandeling van dit verzoek te voorkomen, verzoeken we je medewerking om deze wettelijke termijn na te komen.
- Wij moeten de documenten tijdig toetsen aan de regels van de Woo. Dit betekent dat de contactpersoon de documenten **zo spoedig mogelijk** maar in ieder geval **binnen 7 werkdagen na verzending van de startmail**, in de daarvoor bestemde map in het IDMS dossier zet. ("Door de vakafdeling aan te leveren stukken")
- In de map worden **alleen losse documenten** geplaatst en bijvoorbeeld geen (verwijzingen) naar mappen
- De contactpersoon plaatst daar **alleen de relevante** documenten, dus die **binnen de reikwijdte** van het Woo-verzoek vallen.
- **Dubbelingen** in documenten **worden** voor plaatsing in de map door de contactpersoon **verwijderd**. (Denk hierbij ook aan staart-mailtjes)
- De contactpersoon houdt **een logboek** bij, waarin de momenten en de wijze, waarop de informatie is verzameld, worden vastgelegd. Dit is om later te kunnen aantonen op welke (afdoende) wijze is gezocht naar documenten.
- Het Woo-team maakt de workflow met de contactpersoon als adviseur. Over eventuele hangpunten voeren wij overleg met elkaar.
- Wij zenden een cc van dit bericht aan gedeputeerde en bestuursadviseur] zodat de vakafdeling de kwestie bij hen aan de orde kunnen stellen.
- De afdeling Bestuur neemt het besluit in mandaat.

Van: art.5.1-2e
 Verzonden: 2023-04-26 08:46:03+00:00
 Aan: art.5.1-2e WOB; WOO
 CC:
 Onderwerp: Damherten Hoeksche Waard
 "

Onderwerp: Damherten Hoeksche Waar

i»¿

Geachte heer art.5.1-2e

Naar aanleiding van onze Woo verzoeken doen wij een een volgende Woo verzoek en verzoeken wij ook alle correspondentie maar dan ook echt alle correspondentie vrij te geven die heeft plaatsgevonden vanaf 15/12/2022 tot heden over de damherten van de Hoeksche Waard. De correspondentie die wij openbaar willen zien is hieronder omschreven:

* Alle correspondentie die intern na de uitspraak van de rechter hebben plaats gevonden na uitspraak van de rechter (eind december 2021) van de ambtenaren onderling die met deze zaak zijn verbonden vanaf 15/12/2022 tot heden

* Alle correspondentie die heeft plaats gevonden na uitspraak van de rechter (eind december 2021) tussen de Provincie (gedeputeerde + ambtenaren) en de wethouder van de gemeente Hoeksche Waard die deze zaak in behandeling heeft. vanaf 15/12/2022 tot heden

* Alle correspondentie die heeft plaats gevonden na uitspraak van de rechter (eind december 2021) tussen de Provincie (gedeputeerde + ambtenaren) en de Fauna beheer Eenheid Zuid Holland. vanaf 15/12/2022 tot heden

* Alle correspondentie die heeft plaats gevonden na uitspraak van de rechter (eind december 2021) tussen de Provincie (gedeputeerde + ambtenaren) en de Omgevingsdienst Zuid Holland Zuid. vanaf 15/12/2022 tot heden

* Alle correspondentie die heeft plaats gevonden na uitspraak van de rechter (eind december 2021) tussen de Provincie (gedpetuurde + ambtenaren) en de niet hier bovengenoemde partijen, maar de partijen die wel betrokken zijn in deze zaak. vanaf 15/12/2022 tot heden

* Alle correspondentie die tussen de deskundige die de roedel damherten moeten beoordelen. Zowel diegene die nu gestopt is als van diegene die nu is aangewezen om dit te doen. vanaf 15/12/2022 tot heden

Het bovenstaande is een verzoek zoals bedoeld in artikel 6 eerste lid van de Wet openbaarheid van bestuur (Wob).

Met verwijzing naar de termijn die is genoemd in artikel 6, eerste lid van de Wob, verzoek ik u mij de gevraagde informatie voor(uiterlijke ontvangstdatum, de wettelijke termijn is maximaal 4 weken) toe te sturen.

In afwachting van uw reactie verblijven wij,

Met vriendelijke groet,

art.5.1-2e

"

Verstuurd vanaf mijn iPhone